

No:10

1/2006
5. VSK.
15.3.2006

POHJOINEN FILOSOFIYHDISTYS
NORDISKA FILOSOFISÄLLSKAPET
NORTHERN PHILOSOPHERS

A

G

O

N

Puheenjohtajan palsta	2
Pääkirjoitus	3
Rehtori Esko Riepulun ajatuksia yliopistopolitiikasta	4
Yliopiston idea	Toivo Salonen 6
Ajankohtaista	9
Ihminen on se miksi hän itsensä tekee	
-J.V. Snellmanin kasvatustilosophisen systeemin jäljillä	Voitto Kuosmanen 10
Yliopistojen autonomiasta	Seppo I Sotasaari 17
Kirjaesittely	19
Luonnollisen asenteen poliitikot	
Radikaali katsaus kasvatuksen politiikkaan	Jarno Ristaniemi 20
Pitääkö koirani syödä erityistä koiranruokaa?	Pia-Krista Rimppi 21
Laadun varmistus uskontoon	Juhani Sarsila 22
Reetorin kuulustelu Tentissä Jorma Leinonen	24

Päätoimittaja
Niilo Nikkonen
Toimituksen osoite:
Kittiläntie 4690
97310 PATOKOSKI

AGON 10 toimituskunta:
Niilo Nikkonen
Mika Luoma-aho
Seppo I Sotasaari

Taitto:
Niilo Nikkonen
Kuvat:
NN-arkisto, ellei toisin mainita

AGON numero 10
5. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
Kustantaja:
AGON Pohjoinen filosofiyhdistys

Paino:
Lapin yliopistopaino
ROVANIEMI

AGON Pohjoinen filosofiyhdistys
Lapin yliopisto
PL 122
ROVANIEMI
Puheenjohtaja:
Mika Luoma-aho
filosofiyhdistys.agon@gmail.com
Sihteeri:
Katja Arstio
Katja.Arstio@ulapland.fi
Rahastonhoitaja/jäsenrekisteri:
Niilo Nikkonen
niilo.nikkonen@nic.fi

AGON on saanut alkunsa
vuonna 2001 Lapin yliopistossa
filosofiaa opiskelleiden viisauden
rakastajien yhteenliittymänä.
AGONin tarkoitus on edistää
filosofian harrastusta pohjoisessa
ja saada filosofia tutkintoaineeksi
Lapin yliopistossa.

JÄSENMAKSUT 2006
Jäsenmaksu 15,- euroa
Opiskelijat, työttömät ja muut
vähävaraiset 10,- euroa
Kannatusjäsenyys 15,- euroa
Vuosikerta yhteisöille 30,- euroa
AGON Pohjoinen filosofiyhdistys
Pohjolan Osuuspankki (POP)
564050-23533
Ulkomailta maksettaessa:
F10756405020003533

Jäsenhakemuksen voi jättää pu-
heenjohtajalle sähköpostilla.
filosofiyhdistys.agon@gmail.com
tai: agon@ulapland.fi

Osoitteenmuutokset jäsenrekiste-
rin pitäjälle.

<http://www.ulapland.fi/home/agon>

PUHEENJOHTAJAN PALSTA

Poliittinen peli

Kuten lähimmäiseni ovat varmaan huomanneet, olen viime aikoina ollut intensiivisen kiinnostunut erilaisista seurapeleistä. Istun sunnuntain iltapäivät perheen kanssa seurakuntakodin lautapelikerhossa — terveisiä vain kaikille pelikavereille! — ja ostan jatkuvasti uusia lauta- ja korttipeljä, vaikka kaapissa on ennestäänkin avaamattomia peljä.

Miksi? Syitä on useita. Pelasin nuorempana paljon erilaisia peljä, lähinnä rooli- ja strategiapeljä. Kun opiskelu, työ ja myöhemmin perhe alkoivat määrittämään ajankäyttöäni, harrastus jäi taka-alalle. Sen uudelleen aktivoitumiseen on vaikuttanut lähinnä kaksi asiaa. Kun lapset ovat vähän kasvaneet, heistä tulee erittäin hyvää peliseuraa ja pelaaminen on oivallinen tapa viettää yhdessä aikaa koko perheen kanssa — pieksee ainakin television katsomisen mennen tullen. Toisena yksinkertaisena syynä ovat nykypelit, jotka ovat parhaimmillaan erittäin laadukkaita ja aivan erinomaisen pelattavia. Mikäli olet pelannut vain Monopolia ja Afrikan tähteä, et tiedä nykylautapeleistä oikeasti yhtään mitään.

Pelaaminen on ollut myös ammatillisesti hyvin stimuloivaa. Mielessäni on kypsynyt ajatus, että pelien pelaamisella ja poliittisella toiminnalla on hyvin paljon yhteistä. Tiedän: ajatus politiikasta pelinä ei tietenkään ole mitenkään erityisen innovatiivinen, mutta mielestäni analogiaa ei ole viety kovin pitkälle tai testattu empiirisesti, vaan se on jäänyt melko pinnalliseksi. Vaikka poliittisia peljä pelaamalla ei pääsisikään tieteen historiaan, voisi se kuitenkin olla hauskaa.

Agon ryhdistäytyy tänä keväänä. Meillä on suunniteltuna kaksi keskustelutilaisuutta, kevätkokous ja lehden osalta ainakin erikoisnumero uskonnon filosofiasta. Kaikki mukaan.

Kuva: Lapin yliopisto

VUOSIKOKOUS 5.4.2006 KLO 17:00
MENETELMÄTETEITTEN LAITOKSEN KAHVIHUONE
LAPIN YLIOPISTO E-SIIPPI II KRS.
ESILLÄ SÄÄNTÖMÄÄRÄISET ASIAT

Yliopiston tulevaisuus huolena

Tässä numerossa on aiheena kasvatus, sivistys ja yliopiston asema poliitikkojen pelinappulana. Painotus on juuri yliopiston asemassa. Jonkinlainen suuruudenhulluus on saanut vallan ja kuvitellaan kaiken suuremman olevan aina tehokkaampaa ja tuottavampaa. Radiouutisten haastattelussa rehtori Esko Riepula tyrmäsi tuoreeltaan ajatuksen Oulun ja Lapin yliopistojen yhdistämisen lapsellisena. Olen jo aiemmin kirjoittanut samasta asiasta, mutta mietitään vielä kerran asiaa. Voitaisiin toki perustaa ”Suomen yliopisto”, joka pitäisi sisällään kaikki nykyiset yliopistot ja erilliset laitokset. Mitä tästä olisi hyötyä? Kaiketi ainoa säästö olisi rehtorin virkojen väheneminen, mutta vararehtoreita pitäisi ehkä lisätä ja heidän vakanssinsa päätoimistaa. Ainoa tapa saada huomattavia säästöjä olisi lakkauttaa yliopistoja. Ja, jotta saataisiin riittävä opiskelupaikkojen tar-

jonta, olisi valittava sopiva paikkakunta johon perustettaisiin Uusi Uljas Suomen Yliopisto. Tarjoan tässä paikkakunnaksi Kestilää, sillä se on Suomen keskipiste ja olisi siten tasapuolinen ajatellen etäisyyksiä. Kestilän etuna on myös paikkakunnan pienuus – siellä on siis tilaa rakentaa yhtenäinen kampusalue vaikkapa sadantuhannen opiskelijan tarpeisiin. Lisäksi tulisi toteutuneeksi valtionlaitosten hajasijoituksen ajatus aivan esimerkillisesti.

Kasvatus terminä pitää sisällään kaiken ihmisen toiminnan muokkaamisen sellaisena kulttuurisena eli kulttivoivana tapahtumana. Kasvatuksen lähtökohtana tulisi pitää kasvatettavien parasta ja kasvattajan tehtävänä on olla välineenä tuon jalon päämäärän tavoittelussa. Opettajan ammatti on siten mitä suurimmassa määrin kutsumus. Pari vuotta sitten, kasvatustieteitä opiskellessani, professori kaipasi kasvatustieteeseen filosofiaa. Jokainen tieteenala kaipaa omaa filosofista pohdintaansa ja erikoistuessaan tieteenala saattaa unohtaa perimmäiset eettiset lähtökohtansa. Jotakin hälyyttävää oli mielestäni siinä, kun fuksi ensimmäisellä kurssilla valitti opettajalle opettajien palkkojen pienuutta ja raskasta työtä. Opettajainhuonekeskustelu siis ainakin on hallussa.

Järjestelmät ja instituutiot ovat vain välineitä kasvattajan apuna. Toki instituutioilla on myös yhteiskuntaa palveleva perustelunsa, niiden pitää tuottaa yhteiskunnan palvelukseen sopivia ihmisiä. Tässäpä saamme jälleen pohtia yhteiskunnan tarpeita ja yksilöiden tarpeita vastakkain. Olisi hyvä, jos tarpeet olisivat yhteneviä, mutta jos tarpeet eroavat kovin jyrkästi toisistaan on tullut muutoksen aika. Kun vaaditaan muutosta, niin sen tulee tapahtua alhaalta ylöspäin eli kasvatettavien etusija homioiden. Silloin mennään pahasti hakoteille, kun byrokraatit tai teknokraatit sanelevat mikä on oikein – se on kaikkea muuta kuin ’virtaviivaistamista’, se on luutumista kohti pysähtyneisyyttä.

Virkaanastujaispuheessaan tasavallan presidentti Tarja Halonen kiinnitti huomiota tuloerojen kasvuun, alueiden syrjäytymiseen ja elinikäiseen oppimiseen sekä ympäristön tilaan. Näillä asioilla on yhteisiä rajapintoja kuten, että korkeimman opetuksen saatavuus alueellisesti vaikuttaa alueiden vetovoimaan ja asuttuna pysymiseen. Samoin opetuksen saatavuus vaikuttaa tuloeroja kaventavasti. Erityisesti pitkäaikastyöttömien oikeutta opiskeluun sietäisi kehittää, sillä heissä yhteiskunta tuhlaa resursseja vaikeuttamalla ja estämällä itsensä kehittäminen. Monella on jäänyt koulu kesken ja vasta vanhempana on tullut uusi into oppiin ja opiskeluun. Helppo tapa korjata tilanne olisi korottaa opintotuki samaksi kuin työmarkkinatuki. Näyttää siltä, että mitä syrjäytyneempi alue sitä syrjäytyneempi väestö. Alueiden syrjäytyminen alistaa ne pelkiksi riistomaiksi, raaka-aineiden (ja ehkä myös työvoiman) lähteiksi. Kun alue on metropoleista katsoen pelkkä raaka-ainevarasto, sillä ei ole enää arvoa sinänsä vaan sitä voidaan ”hyödyntää” välittämättä alueella asuvien mielipiteistä. Pitäisi olla malttia luonnonvarojen käytön suhteen, erityisesti kaivostoiminnan haitat tulevat olemaan läsnä vuosikymmeniä. Kittilään avattava kultakaivos tulee käyttämään syankaliumirikastusta, sama tökötti myrkytti muutama vuosi sitten Tisza-joen – en soisi saman tapahtuvan Ounasjoelle. Halosta lainaten: ”Tämä maapallo ei ole peritty isiltämme vaan se on lainassa lapsiltamme.”

Puhe Lapin yliopiston 28. vuosipäiväjuhlassa 28.2.2006 klo 12 Fellman –salissa

- Arvoisat kutsuvieraat!
- Hyvät vuosipäiväjuhlan osanottajat!

Viimeiseksi jäävässä avajaispuheessani syksyllä totesin, että kun kaksi vuosikymmentä sitten saatoimme iloita yliopistomme toiminnan vakiintumisesta ja kehittämisestä, emme tänään voi olla varmoja edes kymmenkertaistuneiden tunnuslukujen riittävydestä yliopiston itsenäisen toiminnan jatkuvuutta ajatellen. Merkit olivat jo tuolloin luettavissa: yhteiskunnan eliitti oli alkanut suhtautua alueelliseen yliopistotoimintaan siinä määrin karsaasti, että oli vain ajan kysymys milloin se saavuttaa poliittisen eliitin ajatustensa toteuttajaksi. Samaan aikaan kun yliopistoja on huudettu apuun vaivaan kuin vaivaan, eliitin mielestä niitä on liikaa ja niiden toiminnan hyödyllisyyttä arvioidaan vain ns. Shanghain listan pohjalta.

Kuva: Lapin yliopisto

Nyt tämä Elinkeinoelämän keskusliiton ja sitä lähellä olevien tahojen sekä kauppa- ja teollisuusministeriön ja valtiovarainministeriön muutamien virkamiesten puheista alkunsa saanut teema ”yliopistoja on liikaa ja niitä pitää lakkauttaa ja yhdistää” on sitten saavuttanut jo opetusministeriön virkamieskunnan. Esittämällä yliopistoja yhdistettäväksi ja kylttejä vähennettäväksi he ovat menneet mukaan mielikuvapolitiikointiin, jolla asiat saadaan näyttämään toisilta kuin ne todellisuudessa ovat. Jokaiselle asioita tuntevalle on selvää, että pelkistä fuusioista saadaan vain epäonnistuneita ratkaisuja, jotka toimivat aivan toiseen suuntaan kuin annetaan ymmärtää. Perimmäisenä tavoitteena näissä on toimintojen alasajo ja – esimerkiksi Lapin yliopiston osalta – niiden siirtäminen pois Rovaniemeltä. Vain tätä kautta perusteeksi heitetyt kustannussäästöt voidaan saavuttaa. Sen kaltainen ”toimintojen yhdistäminen ja yhteinen hallinto”, jota virkamiespaperissa esitetään, lisäksi vain kustannuksia, jotka olisivat poissa yliopistojen varsinaisesta toiminnasta.

Syy, minkä takia reagoin voimakkaasti näitä opetusministeriön virkamiessuunnitelmia vastaan, oli toisaalta usean vuosikymmenen työn tuottaman perinnön turvaaminen tukemaan myös jatkossa Lapin kehitystä, toisaalta taas se tapa, jolla asiaa valtionhallinnossa käsiteltiin.

Virkamiesjärjestöjen ja opetusministeriön välisissä yt -neuvotteluissa ollut kohta, jossa sanatarkasti todetaan että: ”**Käynnistetään hanke Pohjois-Suomen yliopiston luomiseksi yhdistämällä Oulun yliopiston, Lapin yliopiston ja Kajaanin yliopistokeskusten toimintoja ja luomalla niille yhteinen hallinto**”, menee selvästi opetusministeriön hallintoon kuuluvan toimivallan ulkopuolelle. Perustuslaissa Suomen yliopistoille on turvattu itsehallinto, josta säädetään yliopistolailla. Siinä on turvattu niin Lapin kuin Oulun yliopiston olemassa olo ja edellytetty että yliopistoja koskevista lainsäädännön muutoksista on niitä itseään kuultava. Kysyä sopii, millainen on hallintokulttuuri, jossa yliopistojen asemesta ensin kuullaan työmarkkinajärjestöjen edustajia ja yliopistot saavat kuulla vasta heiltä, mitä heidän päänmenokseen suunnitellaan?

Koko asiaryhmällä on mitä suurin sivistys- ja yleispoliittinen merkitys, minkä vuoksi se vaatii paitsi asianomaisten yliopistojen kuulemista myös – ja ennen kaikkea – koko hallituksen kannanottoa, sillä mitään tämän suuntaista ei istuvan hallituksen hallitusohjelmaan sisälly enempää kuin siitä olisi mainintoja hallituksen vahvistamassa strategia-asiakirjassakaan. Päätöksentekohan näissä asioissa on viime kädessä eduskunnan käsissä. Se, että asia yritetään tyypistää hallinnolliseksi hankkeeksi, on jotain ennen kokemattonta.

Vaikka emme välittäisi enempää perinnöstä kuin selvästä poliittisen vallan kaappauksesta, sillä kaikkihan tuntuu nykyisin olevan kaupan eikä kansalaisia tarvitse enää kuulla politiikassakaan, voimme asiaa arvioida myös sen järkevyyden ja hyödyllisyyden kannalta. – Ja niin kai sitä tulisi ennen muuta tehdäkin!

Kuten olen todennut, molemmilla yliopistoilla niin Oulun kuin Lapin yliopistoilla on hyvin selkeästi toisistaan poikkeavat profiilit ja identiteetit. Niiden fyysinen etäisyys toisistaan on yli 200 kilometriä, minkä lisäksi Rovaniemen ja Kajaanin välinen etäisyys on yli 300 kilometriä. Oulun yliopisto on vahvasti perus- ja soveltaviin luonnontieteisiin painottunut ja tällaisen profiilin pohjalta sitä on myös kehitetty. Lapin yliopisto on puolestaan laaja-alaisesti yhteiskunta- ja käyttäytymistieteisiin sekä arktisiin ja pohjoisiin erityiskysymyksiin keskittynyt ja sellaisen profiilin pohjalta sitä on myös kehitetty. Kajaanin yliopistokeskuksen kanssa näillä yliopistoilla on lähinnä projektityyppistä yhteistyötä omilta erikoisaloiltaan, minkä lisäksi osa

Oulun yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan toimintaa tapahtuu Kajaanissa. Päällekkäisyyttä näillä toimijoilla on vain luokanopettajan koulutuksessa, mutta siinäkin niillä on hiukan eri painotukset. Opettajankoulutuksen määrällinen säätely näihin yksikköihin tapahtuu opetusministeriön tulosneuvotteluissa, eikä voida ajatella, että Lappi jäisi tulevaisuudessa ilman opettajankoulutusyksikköä – sen seuraukset näkyisivät hyvin pian pätevien opettajien saatavuudessa. (Kokemukset 1970 –luvulta pitäisivät olla vielä tuoreessa muistissa.)

Kun tuossa virkamiesvalmistelun ”hanke-esityksessä” puhutaan toimintojen yhdistämisestä, niin kysymään jää, mitä ne yhdistettävät toiminnot olisivat, kun päällekkäisiä tieteenaloja ei ole ja yksiköt jo nyt vain täydentävät toisiaan?

Koska mainittu opetusministeriön virkamiesehdotus liittyy valtionhallinnon tuottavuushankkeeseen, toimintojen yhdistämisestä tulevia säästöjä on varmaankin ajateltu yhteisen hallinnon kautta saatavilla säästöillä.

Yliopistoissa on kuitenkin parasta aikaan meneillään talous- ja henkilöstöhallinnon keskittäminen valtionhallinnon yhteisiin palvelukeskuksiin. Tämä koskee myös Oulun kuin Lapin yliopistoja. Jäljelle jäävä hallintotyö liittyy puhtaasti opinto- ja tiedekuntahallintoon, jota ei voida tehdä muuta kuin lähellä tiedekuntia. Perusteilla olevat palvelukeskukset vievät siis tältäkin argumentilta pohjan pois.

Hallinnon osalta tosiasiallinen tulos tulisi olemaan täsmälleen päinvastainen kuin annetaan ymmärtää: yhteinen hallinto tulisi huomattavasti nykyistä raskaammaksi ja kalliimmaksi, kun jäljelle jäävää tiedekunta- ja laitoshallintoa ryhdyttäisiin hoitamaan yli kahdensadan kilometrin päässä toisistaan. Ihmisten liikkamiseen tarvittaisiin ainakin yksi päivittäinen linja-autovuoro ehkä jopa rengasmatka, jos Kajaanikin otettaisiin tässä tosissaan eli vuoro Rovaniemi-Oulu-Kajaani-Rovaniemi. Tällaiseen virkamatkaan ei päivittäinen virka-aika enää riittäisi.

On vaikea käsittää, että ns. täysipäiset ihmiset voivat päästää käsistään tällaisia ”suunnitelmia”.

Oulun yliopiston rehtori on tuonut eri yhteyksissä esille ajatuksia siitä, kuinka opiskelijat hyötyisivät yliopistojen yhdistämisestä.

Oulun ja Lapin yliopistoilla on tehty jo ennen Oulun yliopiston nykyisen rehtorin kautta sopimus, jonka mukaan kaikki se opetus, joka on toisessa yliopistossa on myös toisen yliopiston opiskelijoiden käytettävissä sivuaineopintoina. Pääaineopiskeluhan edellyttää tutkinto-opiskelijan statusta ja sen voi saada vain yhteen tiedekuntaan. Tältäkin osin yhdistäminen ei toisi mukanaan mitään sellaista, mitä ei jo nyt ole.

Mitä siis tästä yhdistämissuunnitelmasta jää käteen, kun se puretaan toiminnallisesti ja taloudellisesti osiinsa? Ei yhtään mitään. Edellyttäen, että yksiköt toimisivat nykyisenlaajuisina omia toimintojaan kehittäen, yhdistämisestä ei saataisi minkäänlaista lisäarvoa; lisäkustannuksia ja toiminnallisia hankaluuksia kylläkin. Kaavaillun Pohjois-Suomen yliopiston osana Lapissa olevilla toimijoilla olisi yhtä hyvät oltavat kuin virolaisilla oli Neuvostoliiton kainalossa. – Itsenäisyyden arvoa ei mikään voi voittaa!

Tuskin opetusministeriön virkamiehet ovat yksin liikkeelle lähteneet, vaan – kuten on nähty – ajatusta ruokitaan Oulusta. Sekään ei ole jäänyt epäselväksi, miksi näin tapahtuu eli tavoitteena on tšekäläisten toimintojen siirtäminen ajanoloon Ouluun. Nykyisellä rahoitusjärjestelmällä se olisi varsin helposti tehtävissä. Kun kaavaillussa yhteisessä hallinnossa olisi kampusten kokoa heijastellen aina oululainen enemmistö, kontin suu tulisi olemaan aina lähempänä kuin pussin suu. Vähitellen toimintaraha siirtyisi tukemaan niitä asioita, jotka ovat Oulussa tärkeitä. Virkasiirrot saman yliopiston sisällä olisivat myös helposti toteutettavissa. – Vahingossa vaiko tahallaan rehtori Lajunen toivottikin viime tiistain Kauppalehdessä Lapin yliopiston tervetulleeksi (sanatarkka lainaus): ”saman katon alle”.

Yliopistojen ulkopuolista oululaista ohjausta pohjoisen yliopistot ovat jo pitkään saaneet pyytämättään lääninsivistysneuvos Pertti Kokkoselta. Hänellä näyttää olevan eräänlainen käännteinen ”tuottavuusohjelma”, johon kuuluu mm. Pohjois-Suomen yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteisen kanslerinviraston perustaminen ja yliopistojen neuvottelukuntien lakkauttaminen ja uuden nykyisiä laajemman perustaminen. Toiminnan tehostamisen nimissä hallintoa siis luotaisiin lisää, jotta voitaisiin näyttää muita suu-remmalta. – Suuruuden hulluus ei ole ensi kertaa johtamassa ihmisiä harhaan pois järkevistä toiminnasta.

Hyvät kuulijat!

Lapin yliopistolla ja Lapilla on edessään vähintään yhtä vaativa identiteettitaistelu kuin oli korkeakoulun/yliopiston saaminen Lappiin kolme vuosikymmentä sitten.

Tämä on yleispoliittinen; tämä on sivistyspoliittinen; tämä on aluepoliittinen, ja tämä on tiede- ja koulutuspoliittinen taistelu. Sen lopputulos näyttää suuntaa Lapille vuosikymmeniksi eteenpäin – aikaan, jolloin meistä monet ovat maallisen vaelluksensa jättäneet ja eläneet ainakin tähän saakka toivossa, että oltaisimme voineet rakentaa jotakin hyödyllistä ja pysyvää tulevien sukupolvien hyväksi ja käytettäväksi.

Monet voivat ihmetellä, miksi yliopisto on toistuvasti esillä erilaisissa lehdissä. Kirjoittamisen runsautta selittää yliopiston vaikuttava läsnäolo kulttuurissa ja fyysisen maailman muokkaamisessa. Tuottamiensa epäsuorien, siis useimmille implisiittiseksi jäävien ja erityisesti näkyvien eli eksplisiittisten vaikutustensa takia monet aktiiviset päättäjät haluavat muuttaa yliopistoa omaksumiensa käsitysten mukaiseksi. Julkisuudessa esiintyvä muuttamishalukkuus ei useinkaan perustu jäsentyneeseen käsitykseen tutkimuksen ja korkeimman opetuksen tilanteesta. Käsiteltäessä yliopistoon kohdistuvia yhteiskunnallisia velvoitteita sekä korostettaessa hyvän opetuksen ja laadukkaan tutkimuksen tärkeyttä media luonteensa mukaisesti häivyttää tulkinnalliset kysymykset. Esitetään yksiselitteisiltä tuntuvia kriteerejä, unohdetaan vaihtoehtoiset näkökulmat ja ohitetaan arvovalinnat.

Yliopiston arki

Vallitsevat muutokset ovat muuttaneet ja muuttavat yliopistoa. Poliittisilla päättäjillä on ollut vaikeuksia käsitellä meneillään olevaa muuttumista sekä omaa osuuttaan muutoksien käynnistäjinä. Ulkoisen painostamisen ja hallinnollisen ohjauksen keinoin on akateemista opetusta ja tutkimusta kehitysuskoisesti kehitetty.

Valtion hallinto on luonut tehostamispyrkimyksissään runsaasti säädöksiä ja pakotteita muuttaakseen korkeimman opetuksen toimintakulttuuria. On muokattu tutkintojärjestelmää, opintotapahtumien organisointia, opintosuoritusten mitoitusta, arvostelua ja rekisteröintiä, opetustapahtumien tiedottamista sekä palkkaus- ja laatujärjestelmää. Kehitystä tavoitellen yliopistot on asetettu talouselämän toiveiden, poliittisen painostuksen ja hallinnollisen muokkauksen kohteeksi, esineeksi.

On muotoutunut muutoksia käynnistäviä ryhmiä ja verkostoja, joilla on käytettävissä poliittisesti ja taloudellisesti oikeutettu tietämys. Eri tasoilla mukana toimivat asiantuntijat tuottavat ja päivittävät tietämystä. Poliittisesti sopivat asiantuntijat ovat meritoituneet yleensä taloustieteissä, tekniikassa, hallintotieteissä, juridiikassa tai organisaatiopsykologiassa ja yksittäistapauksissa missä tahansa oppiaineessa tai miten tahansa. Humanistien äänen vaimentaminen selittää sitä, miksi yliopistoja on opastettu yritysmaailman kriteerien kaltaiseen tehokkuuteen. Tutkimus ja korkein opetus on kytketty meneillään olevaan yleiseen hallinnon yhtenäistämiseen ja laajentamiseen. Kunnat ja yliopistot on asetettu analogiseen tilan-

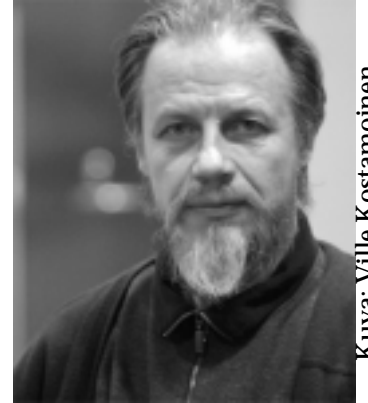
teeseen, vaaditaan fuusioita. Samalla on ohitettu, jopa kielletty akateemisen opetuksen ja perustutkimuksen erityisluonne, itse yliopiston idea on hämärtynyt.

Muutoksien tulevia tai mahdollisia hyötyjä liioitellaan, haittoja vähätellään ja sopeuttamisessa muutoksiin kiusallisiksi koetuista tutkimustuloksista vaietaan. Toteuttajiksi joutuneiden aika ja tarmo eivät riitä ideaalisten tai paremminkin abstraktien järjestelmien hahmottamiseen eivätkä teknisiä järjestelmiä koskevien kriittisten teorioiden ymmärtämiseen, saati käytännöllisten johtopäätösten tekemiseen. Muutokset peittävät alleen tärkeää periaatteellista tietoa. Ihmiset stressaantuvat joutuessaan paneutumaan kehityssuunnitelmiin, säädöksiin, arviointeihin, selvityksiin ja yksityiskohtaiseen tekniseen tietoon. Tilannetta pahentaa tietämättömyys omasta kohtalosta. Muutosagentit puhuvat järkevistä sopeutumisesta välttämättömyyteen ja loihivat visioita helpoudesta, vaivattomuudesta, nopeudesta ja edullisuudesta suhteessa aiemman tilanteen kärjistettyyn hahmotukseen. Ajassamme muutoskulut kääntyvät kielessä kätevästi sijoituksiksi.

Muutokset vaativat toteutuakseen aikaa opetteluun, oppimiseen ja harjaantumiseen. Muutoskokoukset ja -palaverit vaativat paikkansa laitojen viikko-ohjelmissa. Aika on poissa jostakin muusta. Muutospäätöksiä toteutettaessa jotakin jää tekemättä. Muutos itse näyttäytyy primaarisena ja sekundaarisesti asetettua laiminlyödyään.

Muuttuminen hävittää aiemmin muodostuneiden rutiinien hyödyntämisen ja jatkuva muutos pysäyttää rutiinien muodostuksen alkuunsa. Toimivien rutiinien vallitessa välineet sinänsä eivät vaadi juurikaan aikaa, vaivaa eikä tarkkailua. Rutiinien ansiosta ihminen voi keskittyä juuri siihen, mitä hän on tekemässä. Kehityskielellä sanottuna rutiinit ovat siirtymä välinekeskeisyydestä sisältötuotantoon, substanssiin. Jatkuva muutos nostaa välineen arvoksi sinänsä, vaikka välineellä juuri pitäisi edistää jostakin perustavaksi koettua. Muutospyörteissä fundamentaalinen tulee riippuvaiseksi sekundaarisesta, kun taas välineet moninaisuudessaan koetaan suorastaan fundamentalistisina.

Ihminen yksinkertaisesti väsyä ja hermostuu muutoksessa tai tulee kyyniseksi. Työnteon edellytysten kiihtyvä muuttuminen latistaa iloa, mitä uuden oppimiseen liittyy. Ihminen ei sitten ilahdu uusista hienouksista eikä anna intonsa leiskua. Yliopistoyhteisössäkään ei jakseta vaalia luovuuden perustoja. Silti ihmiset, jotka tekevät organisaation olemassaolon oikeuttavaa työtä, voivat ihmetellä eri nimikkeitä kantavien muutosagenttien vaikutusvaltaa. Nämä muutoksen ammattilaiset ajavat väsymättä uudet

Kuva: Ville Kostamoinen

järjestelyt arjen toimintoihin, oli pa muutosvartarinta mil-laista tahansa. He ovatkin omaksuneet uusia rutiineja, suorastaan metarutiineja, joihin kuuluu pikainen sukellus uuteen, nopea luopuminen vanhenevaksi mielletystä sekä pinnalla pysyminen joka tilanteessa. Metarutiinien kanta-va periaate on periaatteettomuus.

Järjestelmämuutokset vaativat yllättävästi aikaa ja kuormittavat henkisesti. Pikkuasioista voi kehittyä la-mauttavia ketjuja, varsinkin kun huonosti suunnitellut tietokoneohjelmat vielä ovelasti syyllistävät käyttäjänsä. Yksistään matkalaskun tekemisen työläys johtaa tarpeel-liseksi koettujen matkojen peruuntumiseen, kustannusten siirtelyyn ja omaehtoiselta näyttävään itse maksamiseen. Tehokkuutta tavoitellen kansliahenkilökuntaa vähenne-tään. Taustalla näyttää olevan halu sitoa opettajia järjes-telmän pyörittämiseen sekä lopettaa villi eli virka-aikaa kunnioittamaton ajankäyttö työtehtävien hoitamisessa. Implisiittisenä, toisin sanoen ääneen lausumattomana ja vaikuttavana tavoitteena on jalostaa uusi yliopistoihmi-nen. Tuo *homo novus* ohjaa virka-aikana tehokkaasti opiskelijoita, kommunikoi työyhteisönsä ihmisten kanssa, istuu osallistumisintoa pursuten kokouksissa, hoitaa sähköpostin, arvioi tenttivastauksia, lukee esseet ja oppinäyt-teet, perehtyy kirjallisuuteen ja tuoreisiin tutkimuksiin sekä pienenkin tauon ilmetessä kirjoittaa tieteellistä artik-kelia tai työstää tutkimustaan.

Luovan kirjoitustyön edellytyksien tarkastelut eivät mahdu ajankäytön standardisointirytyksiin. Tehokkuut-ta toittavat selvitykset unohtavat innovatiiviset keskus-telut yliopiston kahviossa tai saunailtojen leppoosat jutus-telut maailman parantamisesta. Tehostamispyrkimykset eivät tunnista päämääräksymysten tutkistelujen tärkeyt-tä. Muutokset kertovat yliopistoyhteisöön sisäistetystä paimennuksesta eivätkä omaehtoisesta toiminnasta on-gelmien ratkaisemiseksi, siksi järjestelmätason optimismi-kääntyy toteutustasolla innottomaksi uurastamiseksi.

Yliopistojen toimijoita kuormitetaan toistuvilla muu-toksilla ja kasvulla yhteistyövelvoitteilla. On syvennyt-tävä yksityiskohtaiseen välineelliseen tietoon, perehdyttä-vä lupauksien maailmaan ja ohitettava mielekkyyskysy-mykset. Samalla jotakin jää tekemättä. Tämä jotakin tar-koittaa, että aikaa otetaan pois opetus- ja tutkimustehtä-vistä. Aivan kuin yliopiston perustehtävät olisivatkin si-vuseikkoja. Kehityskoisesti on tuijotettu mittareihin samalla kun yliopistot menettävät poikkeuksellisesti ajat-televaa väkeään. Yksi luovan ihmisen kohtalokas tapatur-ma tutkimuksen murroskohdassa, ahdistuminen työky-vyttömäksi tai kääntyminen rikoksien teille kasvavissa osallistumispaaineissa tulee syömään pian tehostamistoimien kuvitellut säästöt.

Jatkuvassa muutoksessa menneen ja tulevan vertailu on mahdotonta. Ehkä näin välttyään toteamasta, että opiskelijoiden saavutukset eräällä ratkaisevalla alueella, nimittäin omaehtoisessa ajattelun vaalinnassa ja tietoisuu-den syventämisessä jäävät vaatimattomiksi. Tutkimuksi-en kunnianhimoinen massatuotanto peittää alleen sytyt-tävät, merkityksiä luovat tekstit. Kuitenkin omaehtoinen ajattelu sekä merkityksiä avaavat ja synnyttävät tutki-mukset ovat se perusta, mikä oikeuttaa edelleen kansa-kunnan tasolla yliopiston yliopistona.

Yliopisto-opetuksen ja perustutkimuksen ongelmiin eivät ole ratkaisu tuotteistaminen ja markkinarahan etsin-tä. Tehokkuusideologia ja yliseurooppalainen hallinto-

keskeisyys sivuuttavat luovan ajattelun edellytyksien yl-läpitämisen. Yliopiston pitämiseen yliopistona tarvitaan julkisia varoja. Muussa tapauksessa kavennetaan perus-taa, jolta nousee *kulttuurin etos*, sivistykselliset pyrynnöt ja toista ihmistä kunnioittavat ihmiset. Tavoitteeksi tul-koon välinekeskeisyyden ylittänyt, inhimillisyyttä vaaliva elämäntapa. Sivistyvässä yhteiskunnassa kyetään sietä-mään, että yliopisto perustehtäviä hoitaessaan tuo esiin sellaistaikin, mikä ei päättäjiä miellytä.

Yliopiston idea

Yleisesti mielletään, että yliopisto kouluttaa korkeata-soisia ihmisiä ammatillisiin tehtäviin ja tieteellisiä asian-tuntijoita vaativien ongelmien ratkaisijoiksi. Ajatuksen seurauksena on yleistynyt puhe opetusyliopistoista ja tie-de- tai tutkimusyliopistoista. Näin menetellen on samalla osoitettu, että ei ymmärretä mitä sana *yliopisto* tarkoittaa.

Yliopiston ideaan kuuluu opetuksen ja tutkimuksen yhteys, jopa ykseys. On mahdotonta ajatella yliopistoa, joka ei antaisi tutkimukseen perustuvaa opetusta. Yliopis-toa ei ole ilman perustutkimusta. Pelkästään soveltavan tutkimuksen varaan perustuva oppilaitos ei voi olla yli-opisto, vaikka niin esitettäisiin. Muotoutumisestaan alka-en, oppineiden yhteisönä (*universitas*) yliopiston luontee-seen on kuulunut monien eri oppiaineiden olemassaolo. Yliopistossa on tuotettu tietoisuutta, mikä ylittää erityis-tieteellisen osaamisen mahdollisuudet. Edelleenkin yli-opiston tehtävänä on vaalia teoreettisia ajattelutapoja ja ajatuksellista kykyä kohdata elämää kaikessa moninai-suudessaan.

Yliopiston arvo ei ole siellä suoritetuissa tutkinnoissa. Tehokkuutta ja tuottavuutta tavoiteltaessa julkishallinnol-listen ja juridisten mittarien käyttäminen saattaa hämärtää perustavat asiat. Yliopistolla on ihmistä itseään uudista-vaa merkitystä yksilölle, yhteiskunnalle ja kulttuurille. Tämä merkitys todellistuu, kun yliopistossa vuosia viettä-nyt ihminen kansalaisena eikä vain annettujen tavoitteiden toteuttajana osaa toiminnassaan ajatella, osaa suhteut-taa tekemisiään yleisinhimillisiin arvoihin. Yliopiston merkitys tulee esille, kun ihminen näkee egoismin ja ryh-mäetujen ylitse.

Yliopiston arvo on henkisessä kasvamisessa, sivistymi-nessä oli pa sitten kyseessä vaativa tutkimuksellinen työ-skentely, abstraktin välineen opiskelu tai vaikka käytän-nöllinen puutarhanhoito. Perustutkimus takaa sen, että on mitä sovelletaan. Laaja-alaisen yliopisto-opetuksen tuotta-mat teoreettiset valmiudet yhtyneenä heuristiseen ym-märryskykyyn luovat perustan jatkuvasti uusille sovellu-tuksille.

Ajassamme odotetaan, että veroina kerättyjen tulojen-sa vastineeksi yliopisto ja yleensä tiede ratkaisisi kehitystä estäviä ongelmia sekä antaisi kasvavan panoksensa talo-udelliseen kasvuun. Odotetaan, että yliopisto toimisi sen ulkopuolelta annettujen periaatteiden mukaisesti ja vas-taisi innokkaasti mutta nöyrästi sille asetettuihin haastei-siin. Aikamme asenteet eivät tarkoita vain sitä, että tieteel-tä ja varsinkin ihmistieteeltä kielletään periaatteisiin asti yltävä kritiikki. Monien mielestä tutkimuksen pitäisi etsiä uusia tosiasioita ja eritellä arvoneutraalisti yhteiskunnassa esiintyviä käsityksiä vailla yritystä muodostaa kokonais-näkemyistä vallitsevista prosesseista. Siksi suhtaudutaan

pidättelevästi yhteiskunnallisesti kriittisten tutkimusyhteisöjen syntymiseen. Pelätään yliopistoilla alkavan muodostua sellaista tietoisuutta, mikä ylittää julkisten auktoriteettien ymmärryksen ja sietokyvyn.

Yliopiston halutaan olevan pelkkä väline vailla oikeutta kysyä välineenä olemisen ehtoja ja vailla kykyä kritiikoida tilannetta. Samaten tutkijat asetetaan määrävuoositain vaihdettavan välineen asemaan.

Yliopistoon on kuulunut ideana ja yhteiskunnallisesti velvoittavana normina autonomia. Autonomia ei ole tarkoittanut riippumattomuutta ympäristöstä ja valtiosta vaan se on ollut sisäistä itsenäisyyttä ja omalakisuuutta. Autonomia on ilmennyt siinä, että akateeminen maailma on itse itsensä kriteeri opetuksen ja tutkimuksen järjestämisessä, oppiarvojen myöntämisessä, tutkimusten arvottamisessa ja tieteen ymmärtämisessä. Yksinkertaisesti autonomia on tarkoittanut riippumattomuutta poliittisista, uskonnollisista, sotilaallisista ja taloudellisista auktoriteeteista. Toimivan autonomian vallitessa yliopisto ja valtiovalta ovat järkeä käyttäen sopineet tarvittavat budjetitvarat, jotta akateeminen aktiviteetti olisi jatkuvasti mahdollista. Poliittinen järjenkäyttö on ajoittain toiminut yliopiston suhteen taloudellisesti lyhytnäköisesti ja yliopistoista on tehty ja yritetty tehdä milloin minkin ideologian äänitorvea. Seuraukset ovat näkyneet ja yliopistoissa on ollut henkisiä notkahduksia. Toimintavapauksien kaventua luovien ihmisten siirtyminen muiden maiden korkeakouluihin on tuonut esille myös pieniä yliopistoja houkuttelevina tieteellisten keskustelujen dynamoina.

Monet tämän hetken vaikuttajat ovat puheissaan hyväksyneet yliopiston autonomian sanana, toimillaan he sitä surentavat. He haluavatkin lisätä yliopistojen taloudellista autonomiaa. Myönteiseksi mielletty ilmaus tarkoittaa yliopistojen laitoksien kytkemistä entistä tiiviimmin markkinavoimien mellastukseen. Voitto-odotusten mukaisesti säästyviä varoja kohdennetaan muodikkaiden tutkimusten edistämiseen.

Uusliberalistisen ajattelutavan seuraukset tulevat näivettämään isoja ongelmia kiertämätöntä perustutkimusta sekä sellaisia oppiaineita, joista ei näy seuraavan välitöntä taloudellista tai yhteiskunnallista hyötyä. Pahimmat vaikutukset voivat kohdistua klassisen hengen elähdyttämiin pieniin humanistisiin tieteisiin, koska ne eivät edistä minkään yhteiskunnallisesti näkyvän toimijan intressejä. Huomaamattomasti toteutetaan markkinahenkistä tiedepolitiikkaa, joka häivyttää julkisuudesta pois perustavan eli radikaalin tieteellisen kritiikin ja periaatteellisesti tärkeät näkökohdat. On aiheellista huomauttaa, että monien soveltavien tutkimusalojen toiveet ovat täytymättömät. Vaikka seuraavassa budjetissa niiden tutkimusvarat kolminkertaistettaisiin, silti olisi puutteita niin opetus- ja tutkimusvälineissä kuin vaikeuksia saada sopivalla tavalla lahjakkaita opiskelijoita, opettajia ja tutkijoita mukaan yliopistolliseen toimintaan. Tulevaisuuden näkökulmasta otetaan riskejä laajennettaessa sellaisia lupavalta näyttäviä teknisiä tai lääketieteellisiä tutkimusaloja, jotka edellyttävät suuria tutkimusryhmiä. Koulutuksellista ja tutkimuksellista tasoan nostava Kiina saattaa yliopistokaupungeissaan asettaa välttämättömiin selvitystutkimuksiin tuhat tutkijaa siinä missä jokin suomalainen laatuyksikkö pari tutkijaa. Muutaman vuoden päästä myös Intiasta tulee tehdasmaisen perustutkimuksen, soveltavan tutkimuksen ja tuotekehittelyn mahtitekijä. Ver-

tailumielessä on hyvä muistaa, että yksistään Intiassa on poikkeuksellisen rikkaita ihmisiä enemmän kuin koko Suomessa asukkaita. Suomessa tieteen tulevaisuus on keskeisesti ennakkoluulottoman perustutkimuksen ja –periferia-asemaa hyödyntävien tutkimusalojen varassa.

Yliopisto on ollut kulttuurinen idea, joka on merkinnyt yhteiskunnallista sopimusta opiskelun, opetuksen ja tutkimuksen yhteydestä. Yhteys, jopa ykseys on tukenut omaehtoista ajattelua ja laaja-alaisen ymmärryksen vaalimista. Perinteisesti yliopiston on koettu täyttävän tehtävänsä, kun se on uudistanut kulttuuria, kun se on kyennyt antamaan ajatuksellisia ja sivistyksellisiä aineksia itse kunkin elämään. Nyt halutaan yliopiston tuottavan menetelmiä hallitsevia tuloksen tekijöitä, joilla ei ole kykyä lausua näkemyksiä arvoista ja päämääristä. Taloutta mahdollistajana on muutettu päämääräksi sinänsä.

Yliopistoon kohdistuvat poliittisesti oikeutetut menetyt tuntuvat tasapuolisilta tehostustoimilta. Esimerkiksi yritystaloudellisesti toimiva idea lopettaa joka toinen virka eläkepäätösten yhteydessä uusien resurssien kohdentamiseksi johtaa yksioikoisesti tehostomuteen. Järkevyys on kaukana hyötyjen ja haittojen ilmetessä. Vähäiseksi kuvitellut oppiaineet ja virat ovat jatkuvan lopetusuhan alaisia, aina kun eläkeikä lähestyy. Tieteen ja tutkimuksen edellyttämän jatkuvuuden asemesta jokainen odotettavissa oleva eläkepäätös käynnistää resurssikamppailun. Luovuus, mikä pitäisi kohdentaa opetukseen ja tutkimukseen, suuntautuu päättymättömään peliin. Pelissä ratkaistaan ei-tieteellisiä kysymyksiä ja määritetään arjen tiedepolitiikkaa. Määräily, uhat ja henkilöstön sitominen työnteon edellytysten setvimiseen keskittävät henkiset voimavarat ohi yliopiston perustehtävien. Kestävät tulokset opetuksen ja tutkimuksen alueella vaativat keskittymisrauhaa ja kannustavaa työyhteisöä. Nykyinen tehokkuuden tavoittelu vaarantaa molemmat perusehdot.

Miksi pitäisi luopua historian saatossa menestykselliseksi osoittautuneesta yliopiston ideasta? Vastaus kysymykseen on yksinkertainen: Klassisen ja nykyisyydessä vielä edelleen vaikuttavan yliopistonäkemyksen vallitessa aikamme intressit eivät pääse valtaeliittien määrittäminä riittävästi esiin yliopiston toiminnassa. Monien ylä-tason päättäjien mielestä yliopisto ei ole yksinkertaisesti mukautunut tarpeeksi taloudellisen ja sitä heijastavan poliittisen vallankäytön odotuksiin. Yliopistojen edustajat ovat lausuneet kysymättä itsenäisiä kannanottoja silloinkin, kun taloudellisen ja poliittisen eliitin keskuudessa on tapahtunut etujen yhtenäistymistä. Eräille yliopisto on näyttäytynyt fossiiliselta, norsunluutornista tapahtuvalta vastaan hangoittelulta.

Alustava johtopäätös

Yliopiston idean näkökulmasta on tehty periaatteellisia päätöksiä, joiden seuraukset ovat vähitellen mutta samalla vääjäämättömästi äärimmäisen tuhoisat. Yliopistoista ollaan muokkaamassa tutkimuspainotteisia ammatikorkeakouluja, joihin jätetään relikteinä pieniä klassisten tieteiden laitoksia. Tehostamistoimien seuraukset tuottavat yksilöitä, laitoksia ja kokonaisia tieteenaloja koskevia romahduksia.

WEB-versio

Nykytilanne ohjaa ja yksittäistapauksissa pakottaa käyttämään ”kopioidun ja liimaamisen” – tekniikkaa. Tiedejulkaisut täyttyvät jatkuvasta toistamisesta toinen toisistaan poikkeavin versioin. Uuden etsiminen ja varsinkin itsenäinen luova työskentely jää mahdollisuudeksi vain harvoille.

Määräaikaisten työtehtävien runsastuminen pakottaa yliopisto-opettajakin suuntaamaan energiansa tutkimusstatusta kohottavaan artikkelitehtailuun ja nopeasti tuloksia tuottavaan selvitystutkimuksiin. Tiede mielletään näppäränä tarkasti rajattujen ongelmien ratkaisuna. Opetusta laiminlyödään ja vastuu oppiaineen vaalimisesta kuitataan retorisin ilmaisuin verkkosivuilla, esitteissä ja opinto-oppaissa. Statuskilpailussa ei ole varaa tuhjata arvokasta työpanosta meritoitumisen kannalta tarpeettomaan eli ulkoistuneisiin sivistyksellisiin pyrkimyksiin.

Yliopiston työyhteisöjen ilmapiirit murenevät ja muuttuvat. Paineiden kasvaminen johtaa ohitukseen, laiminlyönteihin, sairastumiseen, ylimääräiseen stressiin, mielenterveysongelmiin, ryyppäämiseen, onnettomuuksiin ja itsemurhiin. Tutkimustoiminnassa lisääntyy hyväksikäyttö, vääristely, väärentäminen, itsekehu ja kilpailevien tutkijoiden parjaaminen.

Yliopistojen yhdistämisessä vähenee moniarvoisuus. Mielikuvat tehtaaseen, sairaalaan ja hypermarkettiin lisääntyvät. Vahvat oppiaineet ja soveltavien tieteiden kokonaisuudet rakentavat monista yliopistoista entistä enemmän niissä omaksuttujen tutkimusintressien mukaisia. Pieni oppiaine joutuu myymään itseään piilottaen klasisia ideoitaan saadakseen edes hivenen ymmärrystä hankkeilleen. Oleellista on, että hallinnollisen ohjauksen

kasvaessa huomaamattomasti vähennetään luovan opetuksellisen ja tutkimuksellisen toiminnan edellytyksiä.

Yliopiston muuttaminen ja muuntaminen tuottaa kasvavasti säädöksiä sekä paisuttaa ohjaus- ja valvontakoneistoa. Keskittäminen, paikkakuntaakohtainen hajauttaminen ja virtuaalinen laajentaminen asettavat tutkimuksellisia vaateita täydellistä muodollista hallintaa. Sisällöllinen ymmärtäminen ja siihen kuuluva kulttuurinen eetos menettävät arvoaan tehokkuuden vaatiessa mallien seuraamista ja toiminnan valvonnan keskittymistä pykälien mukaisuuteen. Katastrofin sattuessa synteettiset näkemykset ja itse asioita koskeva tietämys palautuvat yliopistollisen toiminnan ytimeen.

***

En ole mitään oppialaa vastaan enkä halua vähätellä soveltavan tutkimuksen arvoa. Olen huolestunut yliopiston tilasta, tiedepolitiikan yleisistä asettamuksista ja julkisen rahoituksen vinoutuvasta painottumisista. Tilanteet ovat kärjistyneet, koska voimakkaat intressiryhmät toiminnallaan peittävät kokonaisuuksia sekä hämärtävät poliittisten päättäjien ymmärrystä.

Kirjoitukseni taustalla on Kidelehden Hiutaleita numeroissa 7/2004, 6/2005 ja 1/2006 sekä Humanistilehden pääkirjoitukset numeroissa 2/2005 ja 4/2005. Ajatuksellisen innoittajana ovat opiskeluaikani kokemukset syventymisestä Johan Vilhelm Snellmanin teokseen Yliopistolaisesta opiskelusta (1840) sekä seuraukset hänen ideoidensa levitystyöstä.

PROSEMINAARI ARTIKKELIKSI

AGON tulee palkitsemaan jälleen tänä keväänä kuluvan lukuvuoden ansioituneimman filosofian proseminarityön.

Kirjoitus tullaan julkaisemaan syksyn numerossa artikkeliksi muokattuna.

AGON

POHJOINEN FILOSOFIYHDISTYS
NORDISKA FILOSOFISÄLLSKAPET
NORTHERN PHILOSOPHERS

AJANKOHTAISTA

AGONin puhetilaisuuksia järjestetään taas kevään kuluessa. Seura nettisivujamme:
www.ulapland.fi/home/agon

Pentti Tepsa: Teksti, tie ja usko
12.4.2006 klo 16:30 ls6

Lapin yliopistossa järjestetään
Snellman-symposion
lauantaina 6.5.

Symposionissa käsitellään J. V. Snellmania asiantuntijoiden johdolla erityisesti filosofina.

KERÄÄ SUORITUSMERKINTÖJÄ

AGONiin kirjoittaminen voi hyödyttää myös opintojasi. Voit muokata erilaisia seminaaritekstejäsi artikkelimuotoon. Voit kirjoittaa kirja-arvosteluja/-esittelyjä ym. filosofiaan liittyvää. Voit saada suoritusmerkintöjä opintokirjaasi (sovitava erikseen opettajan kanssa).

Keskustelutilaisuudetkin hyödyttävät opintojasi. Alustuspuheenvuoro voi oikeuttaa suoritusmerkintään oppiaineesta riippuen. Esseen kirjoittaminen alustusaiheesta voi oikeuttaa suoritusmerkintään. (sovitava erikseen opettajan kanssa).

IHMINEN ON SE MIKSI HÄN ITSENSÄ TEKEE

- J.V. SNELLMANIN KASVATUSFILOSOFISEN SYSTEEMIN JÄLJILLÄ

Voitto Kuosmanen

Johan Vilhelm Snellman (1806 -1881) oli filosofi, jonka ajattelu yhdistyi käytännön toimintaan. Snellman kirjoitti vuoteen 1843 mennessä filosofisen ohjelmansa, jota hän pyrki toteuttamaan loppuelämänsä aikana. Näin oli myös kasvatustilafilosofian kohdalla. Kasvatustilafilosofiset ajatuksensa hän oli kirjoittanut jo 'Lärobok i psykologi' (1837; 2000a; 376 – 415), 'Om det akademiska studium' (1840; 2000b; 1999), 'Idee der Persönlichkeit' (1841; 2001a, 59 - 228) ja myös 'Läran om staten' (1842; 2001b, 32 - 293) julkaisuissaan. Näissä teoksissa hän kehitti Hegelin hengen fenomenologiaan, logiikkaan ja dialektiikkaan perustuvan kasvatustilafilosofiansa, johon hänellä ei ollut juuri mitään lisättävää vuoden 1861 kasvatustilafilosofian luennoissaan (1861; 2004, 215 – 303). Elämänsä jälkimmäisen puoliskon hän käytti kasvatustilafilosofiansa täytäntöön panemiseksi osallistumalla aktiivisesti aikansa koulu- ja sivistyskeskusteluun.

Snellmanin kasvatustilafilosofian käytännön perusta oli suomalaisessa todellisuudessa, kansan sivistystasossa, jota Snellman piti matalana. Hän *'ei rakenna kasvatustilafilosofiaansa pilviin'* (Salomaa 1944, 124). Koko hänen yhteiskunnallinen uudistusohjelmansa perustui kulttuurin tason ja laadun kohottamiseen kasvatustilafilosofian avulla (ks. myös Kukkonen 1981, Manninen 1987, Palmgren 1976, Tommila 1981, Väyrynen 1986). Snellmanin ohjelman tavoitteena oli kohottaa Suomi sivistyskansaksi kansakuntien joukkoon. Hän näki kansan tietoisuustason nostamisen valtiollisen muutoksen ehtona. (Snellman 2004, 2001b, Manninen 1987, Wilenius 1986, 142 – 143). Snellmanin kasvatustilafilosofiaa ja toimintaa voi siis pitää jopa läpikotaisin kansallisena (Salomaa 1944, 113).

Tässä tekstissä sivuutan Snellmanin fennomanian ohella pääosin myös hänen kasvatustilafilosofian ajattelun teoreettiset perusteet, kuten vuoropuhelun Hegelin, Kantin, Descartesin, Schellingin, Rousseauin ja Rosenkranzin ajatteluun. Lähden etsimään Snellmanin kasvatustilafilosofian kantavia ja kestäviä perustoja sekä koetan hahmottaa hänen kasvatustilafilosofiansa systeemin.

Snellmanin oppi-isä, Hegel, oli systeemin (joka ei mahdu kenenkään päähän, irvaili Sören Kierkegaard) rakentaja. Myös Snellmanin pyrkimys oli rakentaa ajattelustaan systeemi, jonka varassa järki maailmassa toteutuu. Snellmanin systeemin rakentaminen jäi kesken ja siihen sisältyi sisäisiä ristiriitoja (Ojanen 1981). Tämän kirjoituksen tavoite on hahmottaa se järjestelmä, jota Snellman kehittäi sivistysprojektissaan. Koetan siis mahdollistaa Snellmanin kasvatustilafilosofian ajattelun päähänä ja esitän sen niin kuin sen nyt ymmärrän.

Matkan alussa olen tietoinen siitä, että tulen kulkemaan oikopolkuja Snellmanin mutkikkaassa ja tiheässä ajatusten metsässä. Reissun lopussa pohdin, mitä ajattelemisen aihetta kansallistilafilosofimme voisi antaa nykyajan perheen, koulun, yliopiston "kasvatustilafilosofioille".

Ihminen on ristiriita

Snellmanin kasvatustilafilosofian perusta on ajatuksessa ihmisestä järjellisenä olentona, **päämääränä** eikä välineenä jumalalle tai jollekin muulle ulkopuoliselle subjektille. Toinen perustava ajatus hänellä on, että ihminen on **henki**, joka kehittyy olemisesta kohti tulemista eli persoonallisuudeksi. (Snellman 2001a, 82 – 83, 158.) Tähän perustaan sisältyy ajatus, että ihminen on **ettinen** olento, joka kykenee heräävän omatuntonsa varassa edistämään toiminnassaan hyvää.

Snellmanin ajatus ihmisestä kehittyvänä olentona tulee esiin hänen kasvatustilafilosofiansa peruskäsitteissä **sivistys, tietäminen, tahtominen, itsetietoisuus ja itsekasvatus**. Näiden käsitteiden varaan rakentuu myös hänen kasvatustilafilosofian systeeminsä, jossa yksilön hengen kehitys tapahtuu ristiriitojen kautta ja jossa ihmisen oleminen on oman tarkoituksen toteuttamista. Snellmanin aristoteelinen ja dialektinen filosofia sisältää ajatuksen hengen, sivistyksen, kehityksestä perheessä ja yhteiskunnan laitoksissa.

Sivistysajattelu on Snellmanin kasvatustilafilosofiassa kaiken perusta ja suunnan näyttävä yksilön, kansakunnan ja maailman hengen kehittymisessä. Hän ajattelee, että sivistys on koko ihmiskunnan läpäisevä **prosessi**, jossa ihminen liittyy ihmiskuntaan, ja jonka aikana ihmisestä kehkeytyy se mikä hänessä on inhimillistä. Snellman määrittelee sivistyksen tietoisuudeksi yleisestä ja toiminnaksi sen puolesta. Yksilön kohoava sivistys "tulee lihaksi" yksilön yhteiskunnallisessa toiminnassa yleisen hyväksi perheessä, kansalaisyhteiskunnassa ja valtiossa. (Snellman 2001b, Ojanen 1981, 39 – 40.)

Snellman näkee, että ihmisen sivistyksen mahdollisuus on yksilön hengen kehityksessä. Henki toimii tämän puoleisessa maailmassa. Siksi sivistyksen mahdollisuutta täytyy etsiä niistä prosesseissa, joissa ihmishengen järjellisyys ja jatkuva kehitys voi tapahtua. (Snellman 2004, 233, 241, 2001b; Ojanen 1981, 42 – 44.) Tällöin tarkastelun kohteeksi asetuvat tietämisen, tahtomisen ja tietoisuuden kehittymisen prosessit.

Käytännön filosofi Snellmanille yhteiskunnalliset **laitokset** saivat suuren merkityksen hengen, sivistyksen, kohottamisessa. Hän ajatteli, että yhteiskunnan laitokset

WEB-versio

ylläpitävät yhteyttä ihmiskuntaan, ilmentävät kansakunnan korkeinta tietämystä ja että ne kykenevät uudistumaan muuttuvissa olosuhteissa. Laitosten tehtävä on tehdä omaa järkevyyttään päteväksi käytännön toiminnassa. Snellman ajatteli, että laitokset toimivat yleisen sivistyksen sekä päämääränä että keinona. (Snellman 2004, 300, 2001b, Manninen 1987, 106 -107.)

Snellmanin kasvatustilafilosofian taustalta löytyy ihmiskäsitys, jossa ihmisen perusolemukseksi paljastuu **ristiriita**, joka hänen on ratkaistava. Tämä ristiriita tulee esiin Snellmanin (2004, 219) lauseissa: ”*Ihminen on sitä, mitä hän itsestään tekee*” ja ”*Jos ihminen ei tee itseään siksi, mitä hän on, häneltä puuttuu järki ja vapaus.*” Ihminen voi toisaalta vapaasti valita itsensä, mutta vapauteen liittyy myös oikeus ja velvollisuus tehdä itsestä se mikä hänen pitää itsestään tehdä eli se mikä on hänen olemuksensa.

Olemuksen ”etsintä” tapahtuu ikuisessa sopeutumisen ja vapautumisen – **pakon ja vapauden** – dialektisessa prosessissa. Olemukseen sisältyvän ristiriidan ratkaisu alkaa heti syntymän jälkeen. Syntyessään ihminen on luontonsa vanki. Kasvatuksen tehtävä on vapauttaa lapsi tuosta alkuperäisestä luonnostaan traditioon, vallitsevan kulttuurin tapoihin. Kasvatus on pakkoa vapauteen, koska ihminen joutuu omaksumaan toisten tietämisen ja toimintatavan. (Snellman 2004, 217, 219.)

Kun yksilö on pakotettu vapautumaan tradition ”orjaksi”, häntä alkavat määrällä yhteiskunnan instituutiot. Kasvun, kasvatuksen ja itsekasvatuksen perimmäinen tavoite on vapautua yhteiskunnan ja tradition ”järjettömästä” kahleesta. Vapautuminen on mahdollista, koska traditio on ihmisen tulkintaa historiasta ja koska annettu todellisuus on ihmisen tekemä. Traditio ja annettu todellisuuden arvioinnissa ja oman tulkinnan antamisessa niille on sivistyksen (ks. Väyrynen 1981, 94) ja vapautumisen mahdollisuus.

Snellmanin kasvatustilafilosofian perusviritykseksi voisi väittää **vapauttavaa kasvatusta** (ks. Toiskallio 1981, 66). Ihminen ei kuitenkaan vapaudu täydellisesti koskaan. Kasvuprosessissa ihminen joutuu ratkomaan ristiriitoja, joiden jälkeen hänen vapautensa kasvaa ja pakko vähenee. Ihmisen oleminen on haastava matka ihmisen oman tarkoituksen toteuttamiseen. Yhteiskunnan kasvatus- ja opetuslaitosten, kasvattajien ja opettajien, tehtävä on ohjata yksilöä ratkaisemaan olemuksessaan oleva ristiriita sekä kehittymään oman olemuksensa toteutumisen suuntaan. (Snellman 2004, 299, Skinnari 1981, 48 – 49.)

Tavoitteena tietoisesti toimiva ihminen

’Jokainen olemassaolija kantaa tietämisessään ja tahdossaan ihmiskunnan menneisyyttä ja tulevaisuutta’ (Snellman 2004, 296).

Snellmanin kasvatus- ja sivistysajattelussa tietäminen ja tahtominen ovat toisiinsa sidottuja avainprosesseja hengen kehityksen ymmärtämisessä. Snellman (2004, 239)

ajattelee, että ihmiselle tyypillinen tietäminen ja tahtominen ovat opittua. Ihmisen tietäminen ja tahtominen voivat kuitenkin kehittyä sivistysprosessissa tässä maailmassa *oikeaksi* tietämiseksi ja tahtomiseksi. Tavoite on, että ihminen voisi kohota järjellisen tahdon tasolle, vietinomaisesta, tiedostamattomasta haluamisesta. Tavoitteena on aistien ja viettien jalostaminen (ks. Skinnari 1981, 54).

Tietämisessä Snellman erottaa kaksi puolta. Tieto on samalla kertaa ajattelevan subjektin vapaata – luovaa – toimintaa sekä ’subjektin oivallusta tradition järjelliseen sisältöön’. Tietämisessä vallitsee toisaalta tiedostamisen vapaus ja toisaalta sidonnaisuus tiedon perinteeseen (Wilenius 1981, 3).

Tietämisen Snellman (2004, 220 – 229; 2000a, Wilenius 1978, 132 - 133) jakoi kolmeen tasoon. Ensimmäinen, alhaisin, taso on tieto, joka perustuu näkö-, haju-, tunto-, kuulo- ja makuaistimuksiin. Tällä tasolla ihminen elää tässä ja nyt todellisuudessa, eikä hän kykene tekemään eroa itsensä ja tietämisensä kohteen välillä. Toisena tasona on mielikuvatietäminen. Tällä Snellman tarkoittaa ihmisen kykyä liittää havaintonsa yleisiin merkityksiin, mutta kykenemättömyyttä tiedostaa oma osuus maailman mieltämisessä. Kolmantena ja korkeimpana tasona on refleктоiva ajattelu, jossa ihminen kykenee ajattelun avulla käsittämään asioiden ja ilmiöiden välisiä yhteyksiä. Snellmanin tietämisen luokituksessa on kysymys muistitietämisestä, käsittävästä tietämisestä ja luovasta tietämisestä (Toiskallio 1981, 73).

Tahtomisen Snellman jakoi vastaavasti kolmeen tasoon: ”Eläimellinen” vieteistä kumpuava tahtominen, intresseihin sidottu pyyde tahtominen ja päämäärän tahtominen. Vietinomaisessa tahtomisessa halut toimivat ilman hierarkiaa; kaikki halut ovat samanarvoisia. Pyydettahtominen on tietoista haluamista, joka kumpuaa yksilön egoistisista intohimoista. Snellman nimittää sen sokeaksi haluamiseksi. Korkein tahtomisen taso on järjevä tahtominen. Ihminen ei ole pyyteidensä vanki, vaan pystyy vapaasti valitsemaan eri pyyteiden välillä. Ihminen kykenee erottamaan olennaisen epäolennaisesta, ja tahtomaan sitä mikä on järjellistä eli hyvää. (Snellman 2000a, Wilenius 1978, 39 – 42.)

Tietämisen ja tahtomisen tasot ovat yhteydessä toisiinsa. Alhaisin on viettien tyydyttäminen aisti-havaintotiedon varassa. Kehittyneempi taso on pyyteen ja tietoisuuden kytkeytyminen koulupoikamaiseen, omaa etua tavoittelevaan toimintaan. Korkein, tavoiteltava toiminta, on päämäärään pyrkiminen ajattelun avulla tuotetun tiedon varassa. Vasta käyttäytyminen, jolla on ajateltu päämäärä, on varsinaista toimintaa (Snellman 2000a, Wilenius 1978, 135).

Tietämisen tasot	Tahtomisen tasot		
	Viettitahtominen	Pyydetahtominen	Päämäärätahtominen
Luova eli ajatustietäminen			"Täysi-ikäinen toiminta"
Käsittävä eli mielikuvatietäminen	"Koulupoikamainen toiminta"		
Muisti eli havaintotietäminen	"Lapsen kaltainen toiminta"		

Taulukko. Tietämisen ja tahtomisen kohoamisen prosessi.

Ihminen kasvaa tietämisessä ja tahtomisessa kohti oman olemuksensa toteutumista. Snellmanin kasvatus- ja sivistysajattelussa ihmisen toiminnan ohjenuora on kulkea kohti järkevää omatoimisen ajattelun avulla syntynyttä tietoa ja tahtomista, jossa päämäärä määrää toiminnan motiivin ja tarkoituksen. Ihminen vapautuu egoistisista pyrkimyksistään ja tahtoo toiminnassaan saada aikaan sellaista, joka on yleispätevää ja järjellistä, ts. sellaista, jota perustellusti voi suositella yleiseksi toimintaperiaatteeksi kantilaisesti ajateltuna. Ihmisen toiminnassa toteutuu siveellisyys, oikeudenmukaisuus, ja hänen toimintansa on moraalisesti kestäväällä perustalla. Kaikessa kasvatuksessa, opetuksessa ja itsekasvatuksessa pyritään tuohon tavoitteeseen.

Kasvu kohti itsekasvatusta

Läpi elämän jatkuva itsekasvatus edellyttää ihmisen itsetietoisuuden kohoamista sivistysprosessin aikana. Itsekasvatukseen kykenevän ihmisen tarvitsee kohota tietoisuudessaan järjenumukaiselle tasolle (Snellman 2000a, ks. Manninen 1986, 66) 'Persoonallisuuden idea' teoksessaan Snellman esitti tietoisuuden kasvun perustasolta kohti järjenumukaista, joka huipentuu persoonallisen itsetietoisuuden heräämiseen. Seuraavassa kuvaan ihmisen henkisen kasvun, itsetietoisuuden kehityksen, dialektiset askeleet em. teoksen ajatusten pohjalta (Snellman 2001a, 59 – 228, Wilenius 1978, 45 – 126, 149 - 154):

- o **Askel** ihmiseen. Ihminen tajuaa itsensä erillisenä olentona. (**Hengen itsetunto**)
- o **Askel** ulkomaailmaan. Ihminen tajuaa ulkomaailman vaihtuvina tiloina ja mielikuvina. Jäsentymätön arkitietoisuus. (**Yksilöllinen itsetietoisuus**)
- o **Askel** ulkomaailmasta ihmiseen. Ihminen tulee tietoiseksi itsestä ajattelevana ja tahtovana olentona. Minä ja maailma, subjekti ja objekti, asettuvat vastakohtiksi. (**Subjektiivinen itsetietoisuus**)
- o **Askel** ihmisestä maailmaan. Ihminen ymmärtää maailman tapahtumien, rakenteiden ja lainmukaisuuksien järjellisyden. Ajattelu elää kohteiden todellisuudessa. Ajatteleva tiedostaminen. (**Objektiivinen itsetietoisuus**)
- o **Askel** maailmasta takaisin ihmiseen. Ihminen ylittää ihmisen ja Jumalan välisen kuilun. Ihminen tulee

Jumalan kaltaiseksi. Ihminen alkaa tajuta, että hänen ajattelunsa alkaa tavoittaa ilmiöiden totuuden. Ajattelu tulee itsestään ja olemuksestaan tietoiseksi. (**Persoonallinen tiedostaminen**)

Snellmanin hegeliläisessä ajattelussa tietoisuuden, samoin kuin tietämisen ja tahtomisen, kohoamisessa alempi taso on aina sisällä ylempässä tasossa. Ihmisen tietoisuuden kehittyminen jäsentymättömältä, hengen tietoisuuden, tasolta kohti persoonallista tiedostamista pitää siten sisällään edeltävät tasot.

Tietoisuuden kehitystä kuvaava prosessi alkaa ihmisen tietoisuuden välttämättömästä tasosta, jossa ihminen kykenee hahmottamaan itsensä erilliseksi olennoksi muista olennoista. Seuraava taso on ulkomaailman, arkimaailman, tajuaminen. Wilenius (1978, 149) nimeää tuon tason osuvasti arki- eli **empiiriseksi tietoisuudeksi**. Nämä tietoisuuden tasot voi ajatella kuuluvan ihmisen kehityksen varhaisvaiheeseen. Siihen vaiheeseen, jolloin lapsi on perheessä.

Subjektiivisen itsetietoisuuden tasolla ihminen tajuaa minäkuvan ja oman identiteettinsä. Oman tahdon kehittyminen on mahdollista tuon itsetietoisuuden varassa. Subjektiivinen tietoisuus syntyy, kun lapsi oppii kommunikoimaan ympäristönsä kanssa. Tämä tietoisuus herää usein jo perheessä, mutta erityisesti koulussa se viriää.

Objektiivisessä itsetietoisuudessa ihminen kykenee ylittämään subjektiivisuutensa ja kykenee liittämään ajattelunsa ja toimintansa yleisiin lainmukaisuuksiin. Tällä tasolla ihminen siirtyy 'pojanklopista mieheksi'.

Persoonallinen tiedostaminen jalostuu koulun ulkopuolisessa elämässä. Ihmisen ajattelu kohoaa ilmiöiden ja tapahtumien olemusten ja totuuksien tajuamiseen. Tämä on tiedostamisen taso, joka perinteisesti on annettu Jumalalle. Tämä on taso, jossa *'ihmishengen ajattelusta ja toiminnasta voi tulla maailmanhengen ajattelua ja toimintaa'*. Tämän tason saavuttaessaan ihminen tuntee itsensä ja häntä voi puhutella viisaaksi.

Kasvatusfilosofinen systeemi

Edellä olen hahmottanut tiedon, tahdon ja toiminnan sekä tietoisuuden kohoamisen ideoita Snellmanin kasvatusfilosofiassa. Seuraava haaste on koettaa istuttaa nuo henkisen kasvun prosessit yhteiskunnan laitoksiin. Kuinka siis tietoisuuden ja toiminnan tason kohoaminen

WEB-versio

tapahtuu perheessä, koulussa, yliopistossa ja kansalaisyhteiskunnassa?

Snellmanin ajattelussa perheen, koulun, yliopiston ja kansakunnan ”työnjako” tapahtuu seuraavasti (Snellman 1999, 2004; 291; 2001b):

- o Perhe: Kasvatus perheen tapaan, tottumuksiin ja hyviin tapoihin (jotka uskonto oikeuttaa)
- o Koulu: Kasvatus yhteiskunnan tapaan ja lainkuuliaisuuteen (joihin yhteiskunta pakottaa)
- o Yliopisto: Kasvatus vakaumukseen, joka perustuu oman tiedon ja totuuden etsimiseen ja löytämiseen (akateeminen vapaus)
- o Kansalaisyhteiskunta: Itsekasvatusta, joka perustuu vakaumukseen

Snellman näki ihmisen kasvun siveellisyyteen, moraaliin ja hyveisiin, jatkuvana prosessina, joka lähtee perhekasvatuksesta, jatkuu kouluopetuksessa ja päättyy elinikäiseen itsekasvatukseen, johon yliopisto – parhaimmillaan - valmistaa ihmisen.

Perheen tehtävä on kasvattaa lapsi tiukalla otteella traditioon; kulttuuriin, hyviin tapoihin ja tottumuksiin. Koulukasvatuksen tehtävä on opettaa yksilölle annetun todellisuuden normit ja käytännöt. Yliopistossa nuori vapautuu annetusta perinteestä ja todellisuudesta itse rakentamaansa todellisuuteen. Itse rakentamansa vakaumuksen perusteella yksilö voi sitten toimia kansalaisyhteiskunnassa omaan järkeensä luottaen.

Miten ja milloin itsekasvatus tulee mahdolliseksi? Itsekasvatus alkaa kasvatuksessa heti, kun ihminen toimii omantuntonsa pohjalta – tietoisena siitä, mitä sen tulee moraalisessa maailmanjärjestyksessä olla. (Snellman 2004, 233, 241.) Kypsyminen itsekasvatukseen tapahtuu asteittain. Lapselta ei voi vaatia itsenäistä tietämistä ja tahtoa. Koulun tehtävä on kehittää oppilaan henkisiä kykyjä, joka johtaa oppilaan subjektiivisen itsetietoisuuden heräämiseen. Nuoren elämässä alkaa kyseenalaistaminen ja kapina ja syntyy reaktio auktoriteettia, kuria, pakkoa ja traditiota vastaan. Tässä alkaa siirtymä itsekasvatukseen subjektiivisesta, perusteettomasta, tahdosta ja tiedosta kohti järjestettyä oivallusta ja järjestettyä toimintaa; irrallisesta itsenäisyydestä sovitukseen tradition kanssa. Tämä

e d e l l y t t ä itsetietoisuudelta myös sitä, että yksilöllinen henki käsittää itsensä annetun perinteisen sisällön ylittäväksi voimaksi, tai voimaksi siinä (Snellman 2004, 234).

Herännyt subjektiivinen itsetietoisuus merkitsee käytännössä siirtymistä koulusta yliopistoon. Yliopisto-opiskelu on nuoren kasvussa vaihe, jossa nuori alkaa vaatia oikeutta omaan ajatteluun ja tahtoon. Samalla hän saavuttaa luottamuksen tietämisen ja eettisen maailman todellisuuteen. Se on perusta jatkuvalle itsekasvatukselle. (Wilenius 1981, 4 – 5.) Mikäli yliopisto ei rajoitu läksyn luvuksi ja virkamiesten ammattikouluksi, nuori kypsyy ja tulee kyvykkääksi tietämisen ja toiminnan itsemääräämisessä. Tämä onnistuu vain, kun opiskelijalle annetaan itsetietoisuuden oikeus, Snellman (1999, 21 - 33) painottaa tutkielmassaan akateemisesta opiskelusta.

Miten itsetietoisuuden oikeus käytännössä tunnustetaan? Opettaja on tässä avainasemassa. Snellman vaati, että yliopistossa voi opettaa vain omaan tutkimukseen ja ajatteluun perustuvan vakaumuksen pohjalta. Auktoriteettina toimimisen sijaan opettajan tehtävä on toimia mallina ja ohjata nuori omakohtaiseen ongelmien tutkimiseen. Tutkimisessa etsitään tradition tiedosta sitä, mikä siinä on järkevää. Samalla opitaan kyseenalaistamaan ja etsimään omakohtaisia vastauksia itse asetettuihin kysymyksiin. Snellman sanoo nuoresta, joka ei ole opinnoissaan pyrkinyt omaan oivallukseen ja vakaumukseen, hän ei ole opiskellut. Hän on jäänyt koululaiseksi. Mutta nuori *’joka on saavuttanut elävän oivalluksen ja vakaumuksen, palaa lämpimän koko ihmiskunnan uudistamisen ja onnelliseksi tekemisen halu’* (Snellman 1999, 32).

Tuossa kasvu- ja sivistymisprosessissa tärkeintä on **tahdon kehittyminen**. Perhekasvatuksen tehtävänä on saada viriämään lapsessa rakkaus perheeseen. Koulukasvatuksen tavoite on synnyttää tahtoa isänmaanrakkauteen. Yliopistokasvatuksen tärkein tavoite on synnyttää tahto tietoon ja totuuteen, rakkaus tieteisiin. Kun omatoiminen tiedon ja totuuden tahtominen on saatu viriämään ihminen voi siirtyä kansalaisyhteiskuntaan ammatinharjoittajaksi, jossa hän voi kasvattaa itseään yliopistossa syntyneen vakaumuksen perusteella.

KUVIO. Itsetietoisuuden kehittyminen sivistysprosessissa.

Tiedon ja tahdon tasot	Kasvun ja kasvatuksen instituutio			
	Perhe	Koulu	Yliopisto	Kansalaisyhteiskunta
Täysi-ikäisen ajattelu & päämäärä				Persoonallinen itsetietoisuus
Koulupojan mielikuva & pyyteet			Objektiivinen itsetietoisuus	
Lapsen vietit & aistit	Empiirinen tietoisuus Hengen itsetietoisuus	Subjektiivinen itsetietoisuus		

WEB-versio

Ihmisen sivistyksen ja kasvun askeleet kohti suurempaa vapautta kulkevat empiirisestä tietoisuudesta kohti persoonallista. Snellmanin kasvatusjärjestelmissä se on matka perheestä kouluun, koulusta yliopistoon ja yliopistosta kansalaisyhteiskuntaan ammatinharjoittajaksi. Varsinainen itsekasvatus tapahtuu koulun ulkopuolella, elämäntehtävää toteuttaessa. Eväät itsekasvatukseen syntyvät sivistyksen prosessissa, ja erityisesti ne annetaan yliopistokasvatuksessa.

Koko yksilön kasvu- ja sivistysprosessin tärkein tavoite on kohota tahtomisessa viettien ja egoististen pyyteiden yläpuolelle tietoisesti toimimaan oman ja yleisen hengen ja sivistyksen kehittämiseksi.

Olisiko jo aika unohtaa Snellman?

Miltä kasvatuksen ja sivistyksen maisema Suomessa näyttää nyt, kun sitä katselee Snellmanin antamien mittapuiden avulla? Mille tasolle ajattelussa ja toiminnassa tämän ajan perhe ja muut kasvatuksen instituutiot yltävät? Miltä nyt koulutuksessa muodikas itseohjautuvuus ja reflektointi näyttävät?

Snellman korosti olemassa olevia olosuhteita ja aikaa ajattelun ja toiminnan arvioinnin pintana. Millaisen taustan tämän aikakauden yleinen **eetos** ja sen ilmiöt muodostavat yksilön sivistysprosessille yhteiskunnassa ja sen laitoksissa?

Nyt eletään teollisen ajan jälkeensä jättämien jätkekasojen keskellä. Teollinen **aika** on enää olemassa tuon ajan yhteiskunnan instituutioiden kuten perheen, avioliiton, puolueiden ja uskonnon **tyhjentyneinä** kuorina. Tätä aikaa kuvaavat **yksilöllisyys, markkinat ja kilpailu**. Yksilön palvelu menee läpi yhteiskunnan perheestä yksityisiin ja julkisiin laitoksiin saakka. Yhteinen uskonto on usko yhteisen hyvän toteutumiseen markkinoiden kautta, jossa kaikki ajavat omaan etuaan ja kilpailevat toistensa kanssa. Tässä kulttuurissa yksilöiden, yhteisöjen, yritysten ja instituutioiden arvo mitataan siinä, kuinka hyvin ne pystyvät toimimaan välineenä taloudellisten arvojen toteutumisessa.

Tähän kuvaan sopii huonosti perhe, joka oli Snellmanille yhteiskunnan perusyksikkö ja myös kansalaisyhteiskunta rakentui perheiden varaan. **Perheen** snellmanilainen **idea** traditioon kasvattajana on kadonnut. Sellaista perhettä ei enää ole. Yhteiskunnan perusta on traditioista irtaantunut yksin elävä yksilö (perheessä tai ilman perhettä). Perhettä ei voi moittia. Se on jäänyt taloudellisen kilvoittelun, yksilökeskeisyyden ja kulutuskeskeisen elämäntavan jalkoihin. Myös sankariksi nostettu yksilö on menettänyt arvonsa inhimillisenä olentona. Yksilö voi vaan koettaa laskelmoida omaa etuaan pakkoyhteisössä, jossa hänestä mitataan kaikki taloudellinen hyöty irti.

Tämän ajan henkistä ilmapiiriä kuvaa **ikäväystyminen** ja latteus (ks. Haatainen 2005, Svendsen 2005). Yleiseen ilmapiiriin ei sovi ihminen, jossa *'palaa lämpimin koko ihmiskunnan uudistamisen ja onnelliseksi tekemisen halu'*.

Tälle ajalle on ominaista hengen, sivistyksen, syrjäänlaitto aineellisen kilvoittelun tieltä. Henki ja sivistys on latistettu välineen asemaan. Hengen kadottaneet ihmiset etsivät epätoivoisina kuoleman rajoja tunteakseen olevansa hengissä. Ikävystyneet ihmiset valmistautuvat jopa sotaan, jotta jotain tapahtuisi ja pitkästyminen katkeaisi. Snellmanin ajattelussa sota isänmaallisena tekona, hengen puolustamiseksi, oli oikeutettua. Mutta siitä oli ikävystyminen kaukana.

Yhteiskunnan instituutiot eivät valmenna uusia sukupolvia yleiseen eettisyyteen, vaan yritysten palvelemiseen. Moraali ei perustu enää oikean ja väärän tunnistamiseen, **omatuntoa ei tarvita**. Ajan moraalista kertoo rikkaan eliitin haluttomuus maksaa veroja sekä heidän ylimielinen suhtautuminen verotukseen. Kuvaavaa on ison firman pääjohtajan käryäminen tullissa aineellisten hyödykkeiden salakuljetuksesta. Yritysten moraalin mittapuuksi ottaneet ihmiset arvioivat tekojensa oikeutta sen mukaan kielletäänkö ne säännöissä ja laeissa. Ajan henkeen viritetty jääkiekkoilija voi murskata surutta vastustajansa kallon, kunhan taklaus tapahtuu sääntöjen mukaisesti...

Jos kaikki tuo tästä ajasta olisi totta, Snellman saattaisi ihmetellä maailman hengen tilaa. Sivistys oli alennustilassa jo Snellmanin elinaikana, mutta toivoa hengen kehityksestä oli olemassa. Ihmiskunnalla olisi ollut mahdollisuus kehittyä, mutta **suunta** on ollut **kohti barbariaa**.

Jos aikakauden eetos puistattaa, niin kuinka on käynyt Snellmanin sivistysajattelun julistukselle: **ei tieto & taito, vaan sivistys**. Toimivatko opetuslaitokset korkeimman sivistyksen päämääränä ja välineenä, niin kuin Snellman ajatteli? Miltä näyttävät yliopistot tänään? Ovatko korkeakoulut, joiden läpi kulkee pian 70 prosenttia ikäluokista, vieläkin muuta kuin läksyjen lukua ja virkamiesten kouluttamista?

Sivistysyliopistoidealle kävi huonosti jo neljännes vuosisata sitten, kun yliopistotutkinnot uudistettiin. Yliopistoista tuli tenttien, läksynluvun, oppikirjojen ja virkamiesten ammattikorkeakouluja. Vuosikymmen myöhemmin Suomeen syntyi **kaksikerroksinen ammattikorkeakoulujärjestelmä**, kun ammattikorkeakoulut (University of Applied Sciences) perustettiin. Molempien päämäärät on palvella elinkeinoelämää ja niiden arvot ovat taloudellisessa tehokkuudessa ja tuloksen tekemisessä. Niissä nuoren mahdollisuus kasvaa sivistykseen on suuri haaste. Sivistysprojekti kariutuu helposti portfolion tekemiseen, jolla nuori yrittää osoittaa markkinoilla toimiville yrityksille ja julkisille laitoksille, kuinka hyvä väline – esine – hän olisi niiden käytössä. Tuossa kuviossa sivistyksen tavoittelu on uhka vallitsevalle aatteelle.

Snellmanille kasvatusta oli pyhä asia. Hän sanoi, että *"siinä todellistuu ihmisen onni tai onnettomuus. Julkinen opetus voi turmella kokonaisia sukupolvia, tylyyttää heidän tahtonsa ja kykynsä, kuolettaa heidän sivistysharrastuksensa ja riistää heidän tarmon toimia sivistyksen palveluksessa."*

WEB-versio

(Snellman1999.) Miten on yliopistokasvatukselle käynyt? Syntykö siellä opiskelijassa oivalluksia ja omaa vakaumusta? Onko itsekasvatus, itseohjautuvuus, pelkästään välineeksi asetetun opiskelijan kykyä seurata ulkoa annettuja sääntöjä ja ohjeita? Auttaako yliopistokasvatus nuorta ylittämään subjektiivisen itsetietoisuuden tason, jossa reflektio latistuu ajatteluksi 'minä ajattelen, mitä minä ajattelen, siitä miltä minusta sattuu tuntumaan'? Todistusaineistoa on kylliksi siitä, että sivistysprosessin ohjaus ja tukeminen koulusta yliopistoon tuottaa kansalaisyhteiskunnan ammatteihin koululaisen asteelle hengen sivistyksessä ehtineitä, ihmisiä jotka kykenevät vain kvartaaliajatteluun?

Koulu- ja yliopistokasvatusta ei voi moittia. Ne ovat onnistuneet tehtävässään. Ne toimivat **ajan hengen päämääränä ja keinona**. Ne toteuttavat sitä tehtävää, joka niille on annettu. Ne tekevät tulosta. Ne suoltavat kiihtyvällä tahdilla ylimmästä putkesta ulos maistereita ja tohtoreita. Kaikki tuo tosin on melko vierasta Snellmanin sivistyslaitoksille asettamasta tehtävästä.

Onko nykysivistyksen toimeenpanossa käynyt samoin kuin Snellmanille: Ajatukset ovat korkealla, mutta käytännön toteutus jää puolitiehen? Käytännön uudistuksissa **Snellman** etääntyi kasvatusfilosofisesta ajattelustaan, sen dialektiikasta (ks. Manninen 1987, 15) ja **jäi** todellisuuskuvansa ja **sääty-yhteiskunnan vangiksi**. Hän ajatteli, että ”*säädyt määräävät sivistystoiminnan tason ja sisällön. Tietäminen, toiminta, intressit ja tarkoitukset ovat aina erilaisia kussakin yhteiskuntaluokassa*” (Snellman 2004, 241). Kyöstiö (1981) ja Palmgren (1976) 'suosittelevat', että Snellmanin ajattelulle olisi tehnyt hyvää tutustua Feuerbachiin ja Marxiin, jotta hän olisi nähnyt kirikkaammin taloudellisen, poliittisen ja kulttuurisen muutoksen, jota vasten hän olisi voinut tarkistaa todellisuuskuvansa. Voisiko nykyisen sivistysajattelun toimeenpanijoille suositella aluksi palaamista Paolo Freireen, jotta sivistyslaitokset voisivat vapautua markkina-ajattelun orjuudesta, ja niissä voitaisiin pyrkiä kunniallisiin ja ihmisen arvoisiin päämääriin?

Miksi nyt kannattaisi vilkuilla Snellmanin suuntaan? Snellmanin **ajankohtaisuus** on hänen **sivistysajattelussaan** ja myös hänen ajatuksissaan humanismin ja luonnontieteiden suhteista. Snellmanin kasvatusfilosofia kurkotti omaa aikaansa pidemmälle, kasvatuksen peruskysymyksiin. Jotta globaalimaa maailman ihminen ei jäisi välineeksi vaan tulisi kohdelluksi päämääränä, kasvatuksen haasteeksi on tullut snellmanilainen yksilöiden hengen kohottaminen sivistysprosessi **maailmankansalaisuuteen**. Kun katselee humanismin ja luonnontieteen jälkeensä jättämää maisemaa, syytä olisi palata myös sivistyksen peruskysymyksiin. **Heikko humanismi** on tuottanut konstruktivistista **kvartaaliajattelua**, joka on johtanut yhteisen edun uhraamiseen, jotta harvat voisivat rikastua. **Vahva luonnontiede** yhdistyneenä heikkoon humanismiin on jättänyt eteemme ihmisen arvon välineenä ja aineellisen ja henkisen tuotannon **roskakasoja**. Olisiko tuossa jo tullut riittävästi perusteita todellisuuskuvan tarkistukseen?

Lähteet

- Haatanen, Kalle 2005: Pitkäveteisyyden filosofiaa. Atena Kustannus Oy.
- Huovinmaa, Kari (toim.) 1981: J.V.Snellman ja nykyaika. Suomalaisuuden liitto. Helsinki.
- Kukkonen, Otso 1981: J.V. Snellman ajattelijana. Sivut 27 – 34 teoksessa Huovinmaa, Kari (toim.) 1981: J.V.Snellman ja nykyaika. Suomalaisuuden liitto. Helsinki.
- Kyöstiö, O.K. 1981: Snellman pedagogina: radikaali, realisti vai konservatiivi. Kasvatus –lehti 1981 s. 172-180.
- Manninen, Juha & Patoluoto, Ilkka (toim.) 1986: Hyöty, sivistys, kansakunta. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen. Oulu.
- Manninen, Juha 1987: Miten tulkitta J.V.Snellmania? Kirjoituksia J.V. Snellmanin ajattelun kehittymisestä ja taustoista. Snellman-instituutin julkaisuja 5. Kustannuskiila Oy. Gummerus. Jyväskylä.
- Ojanen, Eero 1981: Sivistys, tietäminen ja valtio – rapsodia väitteitä Snellmanin teoksesta ”Läran om staten”. Sivut 36 - 44 teoksessa Snellman ja sivistys. Jyväskylän yliopisto, filosofian laitos, julkaisu 14/1981.
- Palmgren, Raoul 1976: Suuri linja. Kansallisia tutkielmia. Kansankulttuuri Oy. KOY Yhteistyö. Helsinki.
- Salomaa, J.E. 1944: Snellmanin käsitys kasvatusopista ja kasvatuksesta. Valvoja s. 113-125.
- Skinnari 1981: Eettinen kasvatus J.V. Snellmanin kasvatusfilosofian valossa. Sivut 45 - 63 teoksessa Snellman ja sivistys. Jyväskylän yliopisto, filosofian laitos, julkaisu 14/1981.
- Snellman, J. V. 2004: Kasvatustieteen luentosarjan käsikirjoitus. Kevätlukukausi 1861. Sivut 215 – 303, teoksessa J.V. Snellman Kootut teokset 17, Toim. Savolainen & Linnavalli & Selovuori, Opetusministeriö. Edita Oyj. Helsinki. Alkup. 1861. Helsinki
- Snellman, J. V. 2000a: Filosofian alkeiskurssi. Ensimmäinen vihko. Psykologian oppikirja. Sivut 376 – 415 teoksessa J.V. Snellman Kootut teokset 1, Toim. Savolainen & Linnavalli & Selovuori, Opetusministeriö. Edita Oyj. Helsinki. Alkup. Lärobok i psykologi. 1837. Helsinki.
- Snellman, J. V. 2000b: Akateemisesta opiskelusta. Sivut 452 – 473 teoksessa J.V. Snellman Kootut teokset 2, Toim. Savolainen & Linnavalli & Selovuori, Opetusministeriö. Edita Oyj. Helsinki. Alkup. Om det akademiska studium. 1840. Stockholm.
- Snellman, J. V. 2001a: Persoonallisuuden idean spekulatiivisen kehittelyn yritys. Sivut 59 – 228, teoksessa J.V. Snellman Kootut teokset 3, Toim. Savolainen & Linnavalli & Selovuori, Opetusministeriö. Edita Oyj. Helsinki. Alkup. Versuch einen Speculativen Entwicklung der Idee der Persönlichkeit. 1841. Tübingen
- Snellman, J. V. 2001b: Valtio-oppi. Sivut 32 -293 teoksessa J.V. Snellman Kootut teokset 5, Toim. Savolainen & Linnavalli & Selovuori, Opetusministeriö. Edita Oyj. Helsinki. Alkup. Läran om staten 1842 Stockholm.
- Snellman, Johan Vilhelm 1999: Akateemisesta opiskelusta. Snellman korkeakoulun julkaisuja N:o 1, 1999. Alkup. Om det akademiska studium, 1840. Stockholm.
- Svendsen, Lars 2005: Ikävystymisen filosofiaa. Tammi.
- Sysiharju, Anna-Liisa 1981: Juhana Vilhelm Snellman pedagogina. Kasvatus – lehti 1981, sivut 168 – 171.
- Toiskallio, Jarmo 1981: Traditio Snellmanin pedagogiikan peruskäsitteenä. Sivut 64 – 75 teoksessa Snellman ja sivistys. Jyväskylän yliopisto, filosofian laitos, julkaisu 14/1981.
- Tommila, Päiviö 1981: Mikä mies oli Snellman? Sivut 45 – 50 teoksessa Huovinmaa, Kari (toim.) 1981: J.V.Snellman ja nykyaika. Suomalaisuuden liitto. Helsinki.
- Wilenius, Reijo 1978: Snellmanin linja – henkisen kasvun filosofia. Gummerus. Jyväskylä.
- Wilenius, Reijo 1981: Snellman kasvattajana. Sivut 1 – 9 teoksessa Snellman ja sivistys. Jyväskylän yliopisto, filosofian laitos, julkaisu 14/1981.
- Wilenius, Reijo 1986: Kolme näkijää ja tekijää. Lönnrot, Runeberg ja Snellman ja Suomen suunta. Gummerus. Jyväskylä.
- Väyrynen, Kari 1986: Persoonallinen tieto ja koulu. ”Suomen koulujen isän” Z.J. Cleven dialektinen kasvatuskäsitys. Sivut 321 – 348 teoksessa Manninen, Juha & Patoluoto, Ilkka (toim.): Hyöty, sivistys, kansakunta. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen. Oulu.
- Väyrynen, Kari 1981: Hegelin kasvatusajattelusta. Sivut 88 – 108 teoksessa Snellman ja sivistys. Jyväskylän yliopisto, filosofian laitos, julkaisu 14/1981.

SNELLMANIN TEESIT KASVATUKSESTA:

- 1 § Kasvatus = prosessi, jonka kautta ihminen astuu järkeen ja vapauteen.
- 2 § Kasvatus = tietoisuus yleisestä ja toiminta sen puolesta
- 3 § Kasvatus on läpi elämän jatkuvaa itsekasvatusta järkeen ja vapauteen.
- 4 § Kasvatus = prosessi, jossa ihminen tulee osalliseksi tietämisestä ja tahtomisesta traditiona
- 5 § Kasvatuksen tulee tehdä ihmisestä ”jotakin, mikä ei riipu hänen omasta mielivallastaan, jotakin, mikä on pätevää, vaikka hän ei olisi olemassakaan.”
- 6 § Kasvatukseen sisältyy pakkoa, koska ihminen syntyy historian ajankohtaan ilman omaa valintaa.
- 7 § Kasvatuksessa kasvatettava johdetaan tiettyyn toimintatapaan, tämän ajan, tämän kansakunnan, tämän yhteiskunnallisen aseman, tämän perheen toimintatapaan, eikä mihinkään yleisinhimilliseen. Moraalisen kasvatuksen tulee olla kansallista.
- 8 § Kasvatus on hengen toimintaa, jossa kasvatettavaan istutetaan uusi luonto entisen luonnollisen luonnon sijaan. Sivistys on toinen luonto.
- 9 § Kasvatuksen ja opetuksen tulee herättää omatoimisuuteen ja opettaa katselemaan kasvatusta, perinnäistä sivistystä, yhteiskuntaa ja historiaa toisin silmin.
- 10 § Ihminen on se, miksi hän itsensä tekee.
- 11 § Kasvatuksen tulee tehdä ihmisestä ”jotakin, mikä ei riipu hänen omasta mielivallastaan, jotakin, mikä on pätevää, vaikka hän ei olisi olemassakaan.”
- 12 § Kasvattajan tulee toimia oman olemuksensa voimalla, joka panee työhönsä koko sielunsa. Kasvattajan menetelmä on hyvä, jos se on johdonmukainen. Tärkeintä on eheys, joka johtuu eheästä mielestä; toiminta on kasvattajan tavaksi muuttunut toinen luontonsa.
- 13 § Kasvatuksessa kansojen vuosisatainen kokemus ja tapa ovat kaiken perusta. Kasvatus, joka nojaa teoriaan on vain yksilön mielipide.
- 14 § Kaikki kasvatus on rakkautta. Mikään teoria ei riitä jos rakkaus hyvään, moraalinen mielenlaatu, puuttuu.
- 15 § Kasvatusoppi = Kasvatuksen käsittäminen tapahtumana, jonka avulla ihminen pääsee järkeen ja vapauteen, erityisesti sinä tapahtumana, jonka avulla hän pääsee osalliseksi perimätapana ilmenevään tietämiseen ja tahtomiseen.
- 16 § Kasvatusoppi ei ole yleispätevää, koska kasvatus on riippuvainen ajasta ja kansasta, kasvatettavan perheestä ja yhteiskunnallisesta asemasta ja koska nämä ovat alinomaisessa muutoksessa. Kasvatus on erilainen toisena aikana ja toisissa kansakunnissa.
- 17 § Kasvatusopin järjestelmä jakautuu oppiin kasvatuksesta ja oppiin opetuksesta. Kasvatus on ensisijaista ja se on traditioon perehdyttämistä eli siveellistä kasvatusta. Opetus on toissijaista ja se on perinnäiseen tietoon perehdyttämistä eli älyllistä opetusta. Kasvatus ja opetus ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Kasvatuksen tulee olla opettavaa ja opetuksen tulee olla tahdon jalostamista.

YLIOPISTOJEN AUTONOMIASTA

Seppo I Sotasaari

Yliopistojen ulkopuoliset vaatimukset

Elinkeinoelämän keskusliiton (EK) lehdessä Prima nro 7/2005 on artikkeli *Yliopistot ja huippuosaaminen. Suomen tehtävä rohkeita uudistuksia*. Artikkelissa painotetaan yliopistojen toimintaympäristöjen muuttumista. Tähän nähdään syynä mm. kiina-ilmion tuoma uusi markkina-alue ja niin opiskelijoihin kuin myös opettajiin kohdistuva koveneva kilpailu eri yliopistojen välillä. Lisäksi nähdään tärkeänä yliopistojen erikoistuminen jollakin tieteen osamisalueella sekä nykyistä suurempi sitoutuneisuus alueen elinkeino- ja yhteiskuntaelämän asettamien haasteiden toteuttamisessa. Artikkelissa ollaan huolestuneita yliopistojemme opetuksen laadusta kansainvälisesti arvioiden ja yhteistyökyyvystä muiden, myös ulkomaisten yliopistojen välillä. Laatuarvioinnissa viitataan Suomen Akatemian raporttiin tieteen tilasta ja tasosta vuodelta 2003, missä vertailuna Suomen yliopistot oli kansainvälisesti sijoittuneena. Kovin mairitteleva raportti ei Suomen kohdalla ollut. Vaatimuksena esitetään esimerkiksi: *Yliopistokoulutuksen aloituspaikkojen määrän on seurattava yhteiskunnan ja yritysten muuttuvia tarpeita*. Lisäksi artikkelin loppuosassa todetaan: *Useita maailman kehittyviä ja johtavia yliopistoja yhdistää kaksi tekijää: yhteistyö huippuosaamiseen perustuvien yritysten kanssa ja taloudellinen autonomia*. (Lähde 1). Samassa lehdessä professori Juhani Kuusi artikkelissaan ”Kymmenkunta yliopistokokonaisuutta riittää” tukee edellistä artikkelia. Hän haluaisi Suomen nykyiset yliopistot supistaa 5 – 10 yliopistokokonaisuudeksi, jotta edellä mainitut puutteet voitaisiin paremmin korjata. (Lähde 2).

Prima-lehden artikkeleihin on varmaankin vaikuttanut Suomen itsenäisyyden rahaston (SITRA) julkaisema professori Karl-Erik Michelsen Lappeenrannan yliopistosta kirjoittama ”Kansainvälistyvä yliopisto” -kirja (<http://www.sitra.fi/index.asp?DirID=59&DocID=4220>).

Valtiovalta, siis yhteiskunta, on asettanut omat tulostavoitteensa yliopistolle. Tätä kuvannee parhaiten yliopistojen tulosohjausjärjestelmää ja toimintamenojen muotoutumisperusteita sopimuskaudelle 2007 – 2009 pohtineen työryhmän muistio, joka luovutettiin opetusministeri Antti Kalliomäelle 23.10.2005. Muistiossa tuettiin mm EK:n vaatimuksia. Lisäksi painotettiin vahvana tulostekijänä tutkintojen määrää ja – suoritusnopeutta. (Lähde 3).

Muutakin ”loiskehdintää” ulkopuolisten tahoilta on esitetty yliopistojen autonomiasta, mutta jätän ne tässä mainitsematta, koska niillä ei nykykeskustelussa itse asiaan ole kovin suurta merkitystä.

Lyhyt katsaus historiaan...

Varhaisia yliopiston kaltaisia vapaita koulukuntia, joissa opetettiin esimerkiksi filosofiaa ja matematiikkaa oli jo 500-luvulla eaa. (ennen ajanlaskumme alkua; vertaa eKr.). Välimeren rannikolla oli mm. pythagoralainen yhteisö (Pythagoras n. 580 – 496) Etelä-Italiassa ja pari sataa vuotta myöhemmin Aleksandriassa Museoin, jossa kunnostauduttiin erityisesti kielitieteissä, luonnontieteissä ja geometriassa. Kuitenkin akademia-sana sai alkunsa Platonin (427 - 347) hankittua maapalan Akademeia -nimisestä alueesta läheltä Ateenaa oppilaitostansa (oletettavasti 370-luvulla) varten. Akatemiassa Platon ryhtyi vaikuttamaan opettajansa Sokrateen (n. 469 - 399) hengen mukaisesti ja opetustyön perustelunaan mainitsi mm. – *vakuutunut siitä, että kaikkia olemassa olevia yhteiskuntia, poikkeuksetta, hallitaan huonosti, sillä laki ja oikeus on miltei avuttomassa tilassa. – Niin minun oli pakko ylistää aitoa filosofiaa ja sanoa että juuri se on tiedon lähteenä sekä yhteiskunnallisista kysymyksistä että yksityisistä henkilöistä puhuttaessa*. (Lähde 4, 82 – 83). Platonin oppilas Aristoteles (384 – 322) perusti vuoden 335eaa. aikoihin Lykeion-nimiseen kymnaasiin tutkimuslaitoksen, missä luotiin perusta nykyaikaiselle akatemioiden harjoittamille erikoisalojen tieteille tutkimuksineen ja opetuksineen. Oppilaitoksen toiminta oli ajoittain vaikeuksissa silloisissa poliittisissa suhdanteissa, kun vallankäyttäjät eivät tahtoneet hyväksyä heidän kontrollistaan riippumatonta opetusta. (Lähde 4, 99 – 100). Näissä kummassakin ”esiyliopistossa” opetus- ja tutkimustoiminnan sisältö määräytyi ainoastaan perustajiensa ja muun oman opettaja-tutkija henkilökunnan tahdosta sekä opiskelijoiden mielenkiinnon perusteella. Koulujen vaikutuspiirin ulkopuolella ja Akatemian sulkemisen jälkeen (vuonna 529) ylintä opetusta sai lähinnä pappiseminaareissa. Keskiajalta aina 1800-luvulle asti kirkko ylläpiti ja valvoi yliopisto-opetusta. Tarkoituksena oli kouluttaa lojaaleja virkamiehiä kirkolle ja valtiolle. Vuonna 1642 Turun Akatemian rehtori Mikael Wexionius julisti: *Varoitin itse kutakin professoria olemaan esittämättä mitään uutta siinä tarkoituksessa, että voisi antaa jotain parempaa ja enemmän kuin muut, mistä epäilemättä aiheutuu pahennusta ja epäsopua*. (Lähde 5). Sitten kirkon ote yliopistosta on aika tavalla hellittänyt, vapaa tiedekasvatus ja tutkimus ovat saaneet toteutua varsin pitkälle Platonin ja Aristoteleen periaatteiden hengessä.

Nykyään yliopistojen toimintaa ja perusteita ohjaa Suomessa yliopistolaki (645/1997), jolla on perusteensa perustuslaissa (PL 1.2§, 6.1§, 16.2§, 16.3§ ja 123.1§) jossa korostetaan kansalaisten yhdenvertaiset oikeudet myös jatko-opintoihin varallisuuteen katsomatta ja yliopistojen autonomiaa tutkimuksen ja opetuksen suhteen. Valtio on asettanut yliopistoille erilaisia tulostavoitteita. Muun muassa perusopiskelijoiden opiskeluaikaa on haluttu rajoittaa mm. rajoittamalla opintolainojen pituutta ja mää-

räämällä eri yliopistoille vuosittaiset eri tutkintomääräta-voitteet.

Yliopistojen sisältä tulleet vaatimukset

Kirjallisuudessa näyttää esiintyvän yliopistopiireissä se haave, että opiskelu, tutkimus ja opetus sekä talous yliopistoissa pitäisi olla vapaata ja autonomista. Yhteiskunnan tulee vain antaa yliopistolle sen tarvitsemat taloudelliset resurssit toteuttaa edellä mainittu haave eikä millään muotoa muuten osallistua sen toimintaan, ainakaan rajoittavassa mielessä.

Yliopistojen autonomiakeskusteluun osallistui mm. vuonna 1996 akateemikko Oiva Ketonen Helsingin yliopiston yliopistolehdestä puheenvuorossa 11/96 mainiten, että autonomia vapautta ei saa, ellei sitä ota. (Lähde 6).

Kuitenkin nk. kolmikanta-periaate on tullut yliopistoihin: tutkimus – opetus – yhteiskunta (yhteiskunta, talouselämä ja yliopiston vaikutusalue). Näitä suhteita, miten ne pitäisi järjestää, on esittänyt Suomen yliopistojen rehtorien neuvosto julkaisussaan 3/2002. (Lähde 7). Tämä perustuu Euroopan yliopistojen liiton (CRE) toimittamassa ja Dr. Ben Jongbloedin kirjoittamaan raporttiin vuodelta 2001 "Spending Strategies" missä päädytään suosittelemaan yliopistojen oikeudellisen aseman vahvistamista ja taloudellisen autonomian lisäämistä osana yhteisen eurooppalaisen koulutusalueen muodostamista. (Lähde 8) Tässä raportissa annetaan perusteita yliopistojen taloudelliselle autonomialle seuraavasti: **Yliopistojen oikeudellinen asema ja autonomia:** (1) Yliopistoille tulee myöntää voittoa tuottamattoman oikeushenkilön status Euroopassa. Oikeushenkilön asema mahdollistaisi yliopistoille tarpeellisen autonomian vastata uusiin haasteisiin talous-, henkilöstö- ja yleishallinnossa. Todellinen autonomia on avain laatuun, tehokkuuteen ja vastuullisuuteen. (2) Tarpeetonta valtion virkavaltaisuutta ja vanhakantaista hallintorakennetta voitaisiin virtaviivaistaa tekemällä yliopistoista oikeushenkilöitä, jotka ovat vastuussa pääosin tuloksistaan eivätkä niinkään prosessien yksityiskohdista. (3) Yliopistoilla tulee olla selkeä oikeus tutkimustulostensa immateriaalioikeuksiin ja oikeus perustaa erillisiä voittoa tuottavia osakeyhtiöitä osaamisensa ja patenttiansa kaupallistamiseksi. Yliopiston omistamien yritysten tuotot voitaisiin käyttää yliopiston rahastojen kasvattamiseen. (4) Yliopistoilla tulee olla rajoitetusti oikeus kerätä lukukausimaksuja opiskelijoilta. Eurooppalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa valtio voi sitten palauttaa maksun opiskelijoille kokonaan tai osittain opintotukena ja muun opiskelijatuen muodossa. **Verotus:** (1) Verotusta tulee käyttää kiihokkeena akateemisen koulutuksen ja tutkimuksen edistämiseen. Yliopistojen tulee olla akateemisissa toiminnoissa verovapaita. Lahjoituksilla yliopistoille tulee olla täysimääräinen verovähennyskelpoisuus. (2) Tarvitaan yksityiskohtaiset säännöt määrittelemään raja yliopiston voittoa tuottamattoman toiminnan ja voittoa tuottavan toiminnan välillä. Yliopistot eivät saa kilpailla kaupallisesti epäterveellä tavalla. **Vastuu toiminnasta:** (1) Yliopistojen vastuuta toiminnastaan tulee lisätä myöntämällä täysi taloudellinen autonomia sekä luomalla professionaalinen, läpinäkyvä kirjanpito ja tilintarkastuskäytäntö. (2) Laadun arviointi kansainvälisellä vertaisarviointilla ja joillain aloilla akkreditoinnilla ovat oleel-

linen osa yliopistojen vastuuta toiminnastaan. Eurooppalainen yhteistyö laadun varmistamisessa (akkreditoinnissa) olisi toivottavaa. Euroopan yliopistojen liiton, CRE:n, raportin mukaan yliopiston taloudellista autonomiaa luonnehtivat seuraavat tekijät: (1) korvamerkitsemättömät määrärahat, (2) yliopistokohtainen päätösvalta henkilöstön työehdoista, (3) omaisuuden ja infrastruktuurin siirto valtiolta yliopistoille, (4) vapaus asettaa lukukausimaksujen taso ja (5) oikeus harrastaa tuloa tuottavaa yritystoimintaa. Suluissa olevat numerot ovat kirjoittajan lisäämät.

Lähteessä 7 on esillä myös yliopiston henkilökunnan palkkausperusteiden muuttamista ja parantamishalua. Valtio haluaa koko henkilöstönsä niputtaa mahdollisimman suureksi ja yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Vieläpä halutaan tunkea yliopistojen henkilökunnan palkkausperusteisiin rinnastus teollisuuden prosessisysteemin. Miten ajatus soveltuu esimerkiksi tutkijain ja opettajain palkkausperusteisiin? Ensinnäkin yliopistoissa harjoitetaan pitkäaikaista perustutkimusta, missä tulokset näkyvät toisinaan vasta muutaman vuosikymmenen päästä. Onko tällainen tutkija huonompi kuin se tutkija, joka tekee elinkeinoelämän tilaamaa lyhytkestoista projektiluontoista tutkimustyötä? Vaikka tutkimus- ja opetustyö yliopistossa ovat myös prosesseja, niin niitä ei voi verrata teollisuuden työprosesseihin, koska suurin ja merkittävin työ tapahtuu heidän korviensa välissä. Työhön vaikuttavat monet inhimilliset tekijät, jotta saavutetaan tieteellisesti pätevää tulosta. Siksi tulospalkkauksessa perusteena pitäisi käyttää yliopistuelämässä vastaavissa tehtävissä saavutettavia tuloksia vertailukohteina. Pelkästään tieteellisten raporttien määrä ei voi olla oikea peruste, koska raporttien "tehtäily" ajaa helposti vääristyneisiin todellisiin tuloksiin.

Mikä on yliopiston ja sen opiskelijoiden autonomia?

Lainaan Turun yliopiston rehtorin Keijo Virtasen puhetta yliopiston avajaisissa 4.9.1997: *Yliopisto ja yhteinen hyvä* (lähde 5). Virtanen sanoo tästä muun muassa: "Kyseenalaistava tiede – hyödyllinen tiede" osassa mm.: *Sen sijaan pitkään länsimaiseen traditioon perustuva näkemys yliopistosta yhteisen hyvän edistäjänä ansaitsee huomion nytkin. Lähden siitä – itsestäänselvyydestä –, että tämänkin päivän Suomella on oltava varaa aidosti kyseenalaistavaan ja hengeltään kriittiseen yliopistoon, joka etsii tulevaisuuden tärkeitä kysymyksiä ja niihin vastauksia epävarmuuksien ja pettymysten, yritysten ja erehdysten, siis pitkäjänteisen työn avulla. Se on suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin tulevaisuuden tae.* Tähän liittyy myös yliopisto-opiskelijoiden vapaa oppimisoikeus, siis opintokokonaisuuksien valintavapaus. Tätä oikeutta muun muassa tähdensi Lapin yliopiston hallitus 24.9.1999 antamassaan tiedotteessaan: *Lapin yliopisto antaa kipakkaa kritiikkiä korkeakoululaitoksen kehittämisuunnitelmasta* (Lähde 9). Opiskelijoiden opinto-oikeuteen pitäisi myös kuulua nykyäänkin vapaus opiskella ilman tiukkoja aikarajoja, koska opiskelijat joutuvat olemaan töissä rahoittaakseen opiskelunsa. Kaikilla ei ole varaa, varsinkaan epävarmoissa työnsaantiolosuhteissa, ottaa suuria opintolainoja. Opintoaikoja voivat myös lisätä nk. opiskelijoiden oheistoimet: esimerkiksi ylioppilaskunnan ja aine- yms. yhdistysten toimintaan osallistumi-

WEB-versio

set, joilla on merkitystä tulevaisuuden verkostojen luomisessa ja harjaannuttaessa yhteiskuntaelämään. Näin ne muodostavat hyvän kokonaisuuden akateemisissa opinnoissa, eivätkä siten ole turhia ja hyödyttömiä. Usein heikomman osapuolen, tässä tapauksessa oppilaiden oikeudet sivuutetaan kaikkein herkimmin.

Mediassa esitettyjä syitä

Julkisessa keskustelussa yliopistoväki varoittaa toisaalta siitä vaarasta, että yliopistojenkin tehtävä olisi pelkäämään tuottaa elinkeinoelinnalle tuotantovälineitä. Tätä väitettä tukevat Elinkeinoelämän keskusliiton vaatimukset median tuella. Valtiovalta 1990-luvun alussa tehdyn laman seurauksena keksi lamalle syyllisen: markkinavoimat. Tällä perusteella esitettiin julkisesti perusteluja vähentää mm. yliopistojen määrärahoja ja ottaa pois yliopistojen autonomisia oikeuksia. Tultaessa 2000-luvulle, niin keksittiin syylliseksi nyt globalisaatio. Ja taas pystyttiin sen turvin kaventamaan yliopistojen autonomiaa sekä taloudellisia resursseja. Menetettyjen resurssien paikkaamiseksi yliopistot velvoitettiin hankkimaan korvaavaa ja täydentävää rahoitusta ulkopuolelta: lähinnä elinkeinoelämästä ja EU:lta erilaista projektirahoitusta. Nykyään yliopistojen ulkopuolisen rahoituksen osuus on noin 35 % kokonaisrahoituksesta. Nk. hyvinvointivaltion alasajoa ei pystytty markkinoimaan kansalle Suomen Pankin masinoimalla ”Me olemme tuhlanneet” -ajatuksella, koska kansalaiset näkivät ja ymmärsivät, etteivät he, vaan valtiojohto- ja yritysjohto pankinjohtajineen olivat tehdyn laman aiheuttaneet. Siksi piti keksiä mahdollisimman etäinen ja kasvoton syyllinen alasajoon. Nyt kiinnostaakin se, mikä on kolmas kasvoton syyllinen, kun kansalaiset huomaavat taas heidät pahasti petetyiksi? Hyvinvointivaltio on saanut uuden muodon: ”hyvinvointiyhteiskunta”. Mitähän tämä tarkoittaa? Sitäkö, että vauraus Suomessa pitää keskittyä yhä harvemman hyvätuloisen ryhmään? Ajatusta on valtio valtionyhtiöissä toteuttanut mm. palkitsemisella yhtiöjohtoa. Ja näin antaa hyväksytyyn mallin myös yksityiselle elinkeinoelämälle. Tätä systeemiä valtio tietysti jatkossa aikonee ajaa myös yliopistoihin? Silloin parhaat ja suuremmat tulospalkkiot kokoaa yliopiston johto pelkäämään, vaikka todelliset tulokset tekevätkin tutkija-opettajat. Näin on mahdollista väärästä yliopistoissakin tulospalkkioiden jakautuminen.

Lähteet:

- 1) http://www.ek.fi/prima/7_2005/yliopistot_huippuosaaminen.php
- 2) http://www.ek.fi/prima/7_2005/juhani_kuusi.php
- 3) <http://www.uta.fi/ajankohtaista/yliopistouutiset/1005/2610c.html>
- 4) Aspelin Gunnar: ”Ajatuksen tiet” (suom. J. A. Hollo) 1963
- 5) [Turun yliopiston rehtorin Keijo Virtasen yliopiston lukuvuoden avajaispuhe 4.9.1997, http://www.tsv.fi/tta-paht/697/virtanen.html](http://www.tsv.fi/tta-paht/697/virtanen.html)
- 6) [Ketonen Oiva: ”Aina vain autonomia” http://www.helsinki.fi/lehdet/yolehti/1996_11/ylpuhe.htm](http://www.helsinki.fi/lehdet/yolehti/1996_11/ylpuhe.htm)

7) [Suomen yliopistojen rehtorien neuvosto, työryhmäraportti: ”Yliopistojen taloudellinen autonomia”, http://rectors-council.helsinki.fi/autonomia.pdf](http://rectors-council.helsinki.fi/autonomia.pdf)

8) [Helsingin Kauppakorkeakoulun rehtorin puhe ”Autonomian aika” 6.10.2001 http://www.hkkk.fi/net-comm/news/ShowArticle.asp?blnShowBack=0&blnShowDate=1&intTableWidth=0&intNWSAID=1466&intSubArtID=0&intIGID=2&LAN=FIN](http://www.hkkk.fi/net-comm/news/ShowArticle.asp?blnShowBack=0&blnShowDate=1&intTableWidth=0&intNWSAID=1466&intSubArtID=0&intIGID=2&LAN=FIN)

9) <http://www.ulapland.fi/home/vies/ajankohtaista/tiedotteet/1999/syy>.

KIRJAESITTELY

NN

Platonista rakkaudella

Emeritusprofessori Juhani Pietarinen on varmasti tällä hetkellä ansioitunein Platonin tuntija Suomessa. Hänen aiempia julkaisujaan aiheesta ovat *Platonin harmoonisen mielen etiikka* (1996) ja *Platonin filosofia* (2001). Kun Pietarinen otsikoi uusimman kirjansa *Mitä Platon on minulle opettanut*, niin se on ehdottomasti luettava. Eikä Pietarinen petä odotuksia. Hän kertoo aluksi filosofisesta harrastumisestaan ja Platonin epämuodikkueudesta 1960-luvulla, jolloin esillä oli erityisesti Marx ja Platonin ajatuksia pidettiin, kuten Popper, peräti ’fascistisina’. Tutustuttuaan paremmin Platonin tuotantoon Pietarinen tuli huomata Platonin ajattelun kestävyden myös meidän ajassamme. Pietarinen kertoo selväsanaisesti tulkintansa mm. Platonin yhteiskunta-, ihmis- ja luontoihanteesta, erityisesti hän kertoo viehtyneensä Platonin *Kosmos*-näkemyseseen ja siinä olennaisena olevaan *khora*-käsitteeseen.

Tämä pieni kirja on painavaa asiaa ja sitä voi suositella jokaiselle, joka haluaa oppia tuntemaan Platonin ajattelua. Teoksesta on suuri apu opiskelijalle hänen tutustuessaan dialogeihin. On toki helpompaa, kun tulee opastetuksi oikealle polulle heti alussa ymmärtämään Platonin ilmaisua ja vertauksia.

Juhani Pietarinen

Mitä Platon on minulle opettanut (154 s.)

Kirjastudio, Helsinki 2005

ISBN 952-482-015-3

P.S. Minerva-kustannus on ostanut 1.2.2006 KirjaStudion ja KirjaStudion nettisivut on suljettu. Minervan sivuilta ei vielä löydy tietoja ko. teoksesta.

LUONNOLLISEN ASENTEN POLIITIKOT

RADIKAALI KATSAUS KASVATUKSEN POLITIIKKAAN

Jarno Ristaniemi opiskelija

Kasvatuksen filosofia kiinnittyy vahvasti länsimaisen filosofian peruskysymyksiin. Luonteeltaan kasvatusta on humaanista ja siis ihmiseen kiinnittyvää. Kasvatuksen hypoteesi on ihminen itse. Jotta voimme syventää kasvatuksen tarkastelua, on hyvä paneutua siihen liittyvien muuttamien termien kuten *kasvatus* ja *opettaminen* merkityksiin. Näin tapahtuva tarkastelu avaa meille helposti kasvatuksen poliittiset kasvot ja heittää ilmaan radikaalin kasvatuksen keskeiset kysymykset.

Kasvatuksen voidaan formaalissa kontekstissa sanoa olevan ”johdonmukaisuuteen pyrkivää toimintaa kasvatettavan persoonallisuuden, valmiuksien tai yhteisöön sopeutumisen muuttamiseksi edulliseksi katsottuun suuntaan tai säilyttämiseksi tilassa, jota pidetään edullisena.” (Nurmi, 1997, 61). Vastaavasti *opettamisen* voidaan sanoa olevan ”kouluttajan ja koulutettavan välistä vuoropuhelua, jonka oletetaan vaikuttavan opetustavoitteiden mukaisesti...” (mt., 62). Todettakoon, että Nurmen määritelmät ovat alustavia ja vain kuvaa antavia, mutta ne avaavat sellaisinaan jo yhdenlaisen näköalan kasvatuksen ontologiaan. On helppo huomata, etteivät määritelmät vain implikoi taustalla olevia ihmiskäsityksestä ja maailmankuvasta kertovia oletuksia vaan suorastaan räjäyttävät ne naamalle. Kasvatus ja opettaminen eivät ole niin yksinkertainen asia kuin mitä mikä tahansa niiden määrittely-yritys antaa ymmärtää. Kyse on ihmisessä realisoituvasta valtavasta määrästä potentiaaleja, jotka yhdessä muodostavat ilmiön, joka näyttää kiinnittyvän ihmisenä olemiseen sellaisella tavalla, mikä mahdollistaa puheen itse ihmisestä. Kasvatuksellinen on kulttuurista ja kulttuurinen on poliittista.

Vaikka opetus-opiskelu-oppimis-prosessin tarkka määrittäminen ei ole mahdollista, kaikki sen määrittely-yritykset paljastavat kuitenkin jotain merkittävää kasvatuksen ontologiasta. Mitä tarkoittavat ”hyvään kasvatukseen” liittyvät *parhaaksi katsottu tapa*, (muokattavissa oleva) *persoonallisuus*, (muokattavissa oleva) *yhteisöön sopeutuminen*, (tavoitteisiin pyrkivä) *vuoropuhelu*, (opetettu) *tieto*, (opetettu) *taito*, (opetuksella tuotettu) *valmius* ja (opetusta ohjaavat) *opetustavoitteet*? Voi sanoa, että ”hyvä kasvatus” liittyy jonkinlaiseen yhteiskuntasopimuksen toteuttamiseen – kasvatus perustuu vallitsevaan yhteisölliseen olemiseen tapaan, lakeihin ja normeihin, jotka yhteiskunnallisesti ideaalissa tapauksessa kuvastavat kansan käsityksiä ihmisenä olemisesta, yhteiskunnasta, oikeasta ja väärästä. Oikea ja väärä vahvistetaan poliittisen prosessin kautta, jossa siirretään käsitykset lakeihin ja sitä kautta myös yhteiskunnassa toteutuvaan kasvatukseen. Mukaan astuu lakien lisäksi koko yhteiskunnan tila ja poliittisen järjestelmän luomat eri koulutusoja ohjaavat opetussuunnitelman perusteet. Kasvatus on siis läpeensä poliittista.

Kasvatuksen äärimmäisestä poliittisuudesta huolimatta ideologia ja valta on pyritty tekemään suomalaisessa

peruskoulussa ja toisen asteen koulutuksessa mahdollisimman näkymättömäksi. Ideologioista puhuminen on lailla kielletty eikä opetuksen vallitsevaan käytäntöön liity ihmiseen ja järjestelmään liittyvää valta-analyysia vaan pikemminkin sellaisen ”oivalluksen” välittäminen vapaaehtoisesta alistumisesta, joka antaa perusteen totella vallassa olijaa. On eletävä vallalla olevan ”luonnollisen asenteen” mukaisesti (Suoranta, 2005, 11), jonka kysymyseen ei ole varaa.

Kasvatuksen suhdetta poliittiseen voidaan jäsentää erottamalla toisistaan poliittinen kasvatus (*political education*) ja politisoitunut kasvatus (*politicized education*). Ensimmäinen on yhtä poliittista kuin jälkimmäinenkin, mutta toimii avoimen tiedostavasti. Politisoitunut kasvatus puolestaan yleensä kätkee poliittiset valtarakenteet asiantuntijoiden erilaisia pedagogisia käytänteitä tukevan ”objektiivisen puheen” taakse. (Suoranta, 2005, 19.). Mikäli haluaisimme sijoittaa suomalaisen koulujärjestelmän mainittuun jakolinjaan, olisi se melko selkeästi politisoituneen eli ideologian ja vallan näkökulmasta ”kätketyn” kasvatuksen puolella. Luokkahuoneesta löytyykin poliittisen järjestelmän indoktrinoima oikeassa uskossa elävä ”luonnollisen asenteen” poliitikko ja hänen indoktrinaatiotyönsä pieniä innokkaita uhreja.

Radikaali kasvatus pyrkii purkamaan politisoituneen tilanteen rakentamalla opetuksesta, opiskelusta ja oppimisesta tiedostettu prosessi kysymällä vallan ja ideologian perusteita eli tuomalla julki ne komponentit ja niiden ilmentymisen tavat, jotka integroivat kasvatuksen välttämättömäksi osaksi taloudellisia, kulttuurisia ja sosiaalisia rakenteita ja niihin liittyvää valtaa. Näin ollen radikaali kasvatus on kasvatuksen ”poliittista sosiologiaa” tai Foucault’a vapaasti mukaillen ”kasvatuksen arkeologiaa”, joka on kiinnostunut siitä, miten oppimiseen johtavasta prosessista tai ylipäätään ihmiseksi tulemisesta muodostuu ”luonnollisen asenteen” kautta ”vakavaa, uskottavaa ja totta” ja kysyy, miten tämä voidaan tuoda julki (vrt. Valtonen, 2005, 207-212). Voimme todeta, että ”luonnollinen asenne” on määritelty hegemoniavallan avulla, mutta se ei pelkästään riitä radikaalille kasvattajalle. Radikaali (lat. radix = juuri) haluaa mennä juuriin (Suoranta, 2005, 11) ja luoda katseen vallitsevan taakse siihen, josta maailma nousee. Kyse ei ole pelkästä vallan ja ideologian de- ja rekonstruktioista vaan kriittisen itsetuntemuksen rakentamisen aloittamisesta dekonstituionalisoinnalla ”luonnollinen asenne” ja aloittamalla pohjaton hämmästely. Näin muodostuvaan kriittiseen asenteeseen liittyy järjen vapautuminen välineellisyydestä ja ihmisen kulttuuris-poliittinen emansipaatio (Suoranta, 2005, 218, 221).

Radikaali kasvatus luo haasteen muuttaa ”vallitsevat käytänteet” lähemmäksi esimerkiksi sosiaalityössä tunnettuja kriittisen arvioinnin tuloksena syntyviä ”hyviä

WEB-versio

käytänteitä”, joihin liittyvät pedagoginen prosessi kuitenkin tähtäisi jatkuvaan muutokseen. Jatkuva muutos kertoo ”juuriin menevästä” kriittisyyteen ja avoimuuteen perustuvasta havainnoinnista, analysoinnista, arvioinnista ja jonka konstruktiona syntyy refleksiivistä tietoa ja siihen perustuvaa päätöksentekoa. Jotta ”vallitsevien käytänteiden” arviointi olisi mahdollista, tulee myös opettajankoulutukseen tuoda kriittisyyteen kannustavia elementtejä. On syytä pohtia kasvatukseen liittyviä vallan ja ideologian mekanismeja. Opiskelijoiden tulisi tutustua ”sosiologiseen tutkimukseen, joka kohdistuisi hallinnolliseen valvontaan, byrokraattiseen manipulaatioon, esiinestymisen prosessiin, paikallisissa yhteisöissä sekä laajemmissa kansallisvaltioiden konteksteissa syntyvään väkivaltaan sekä maailman ekosysteemeissä esiintyviin tuhoaviin rakenteisiin” (McLaren & Fischman, 2001, 243).

Hauskaa kyllä, mutta radikaali kasvatusta on kenties radikaalein juuri siinä, että se kohdistaa hegemoniavaltaa pitävään tahoon vaatimuksen tuoda esiin käytetty valta ja manipulaatio ja siis kasvatuksen poliittiset rakenteet. Kaikille historiaa tuntevillehan on selvää, etteivät kriittinen asenne ja valta ole parhaimmat kalakaverit. Taitaa pikemminkin olla niin, että radikaali kasvattaja on kala, jota valtaa pitävä pyytää hegemonia-koukullaan pois vedestä. Radikaalin kasvatuksen henkireiäksi taitaa lopulta

jääda vallan heikko siima ja yksittäisten opettajien aktiivisuus, halu ja taito toimia kriittisen asenteen herättelijöinä.

Lähteet:

McLaren, Peter & Fischman, Gustavo. Toivon palauttaminen. Opettajankoulutus ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus globalistumisen aikakaudella. Teoksessa Giroux, Henry & McLaren, Peter (2001). Kriittinen pedagogiikka. Vainonen, Jyrki (suom.). Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Nurmi, Kari (1997). Johdatus kasvatuksen filosofisiin ja historiallisiin perusteisiin. Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Suoranta, Juha (2005). Radikaali kasvatusta. Kohti kasvatuksen poliittista sosiologiaa. Helsinki: Gaudeamus.

Valtonen, Sanna. Tiedon ja vallan kaivauksilla: Michel Foucault ja mediatutkimuksen mahdollisuudet. Teoksessa Mörä, Tuomo; Salovaara-Morig, Inka; Valtonen, Sanna (toim.) (2004). Mediatutkimuksen vaeltava teoria. Helsinki: Gaudeamus.

PITÄÄKÖ KOIRANI SYÖDÄ ERITYISTÄ KOIRANRUOKAA?

Pia-Krista Rimppi

Ilmastomuutos pakottaa meidät kyseenalaistamaan elintapamme. Luonnollisesti niitä olisi syytä tarkistaa ilman minkäänlaista muutostakaan. Kysehän on siitä, kuinka kohtelemme ympäristöämme, muita eläimiä, kasveja ja ihmisiä. Kyse on siitä, minkälaisia ihmisiä me olemme ja myös siitä, kenellä on oikeus päättää ympäristömme muuttamisesta. Kulutukseen puuttuminen ja luonnon suojeleminen eivät silti ole suositeltavia puheenaiheita. Monelle ne aiheuttavat vain ahdistusta ja pahoinvointia. Sen asian myöntäminen, että me ihmiset olemme tuhonneet omaa elinympäristöämme, ei tietenkään voi herättää iloisia tuntemuksia.

ACIA (Arctic Climate Impact Assessment)-raportti on Arktisen neuvoston tilaama arviointi, jossa on tutkittu arktisen alueen ilmastomuutosta ja sen vaikutusta arktiseen alueeseen sekä koko maailmaan. Sen tekemiseen on osallistunut satoja tutkijoita eri puolilta maailmaa ja työtä on tehty noin neljän vuoden ajan. ACIA-raportin mukaan tärkein osatekijä ilmastomuutoksen etenemisessä on ihmisen toiminta. Hiilidioksidin ja muiden kasvihuonekaasujen päästöt lisääntyvät tasaista tahtia, sillä kulutuksemme ei näytä hidastuvan. Tähän meidän arktiseen alueeseemme muutos vaikuttaa erityisen voimakkaasti. Keskilämpötila on noussut kaksi kertaa nopeammin, kuin muun maailman lämpötila. Se, mitä tapahtuu arktisella alueella, vaikuttaa lopulta koko muun maailman ilmastoon.

Meidän kotikontumme siis antaa eräänlaisen esinäytöksen siitä, mitä myös muualla tulee tapahtumaan.

Ilmastomuutoksen vaikutukset arktiseen luontoon ovat monenlaisia. Nähdään jopa hyviä vaikutuksia, kuten mahdollinen metsien kasvun lisääntyminen ja sitä myötä hiilinielujen kasvu. Kuitenkin samalla lämpenevät kosteikot ja sulava ikirouta synnyttävät melkoisia metaanipäästöjä, joten tulos saattaa jäädä miinuksen puolelle. Lisäksi lämpeneminen tuo alueelle uusia tuhohyönteisiä ja metsäpalojen ennustetaan lisääntyvän. Todennäköisesti sellaiset eläinlajit, jotka ovat riippuvaisia merijäästä, joutuvat sukupuuton partaalle.

Stratوسفäärin eli yläilmakehän otsonikerroksen oheneminen aiheuttaa ultraviolettisäteilyn lisääntymistä. Otsonikato tuleekin olemaan vielä vuosikymmeniä pysyvänä ilmiönä arktisella alueella. Ultraviolettisäteilyn lisääntyminen on uhka sekä ihmisten terveydelle että muidenkin arktisten lajien ja ekosysteemien elinkelpoisuudelle. Talvella 2005 todettiin pohjoisen napa-alueen otsonikerroksen huomattava oheneminen. Ilmastomuutos siis vaikuttaa jo elämäämme UV-säteilyn lisääntymisen takia. Arktisen alueen ilmastomuutoksella tulee olemaan suuria yhteiskunnallisia vaikutuksia. Alueen alkuperäiskansojen metsästykskulttuurit tuhoutuvat ja samalla heikkenee ruokavaliokin, kun perinteisen ravinnon saatavuus heikkenee. Siinä vain muutamia muutoksia, joita voimme joutua kohtaamaan.

Vallalla tuntuu olevan sellainen käsitys, että emme voi vaikuttaa käynnissä olevaan ilmastomuutokseen millään muulla tavalla kuin kiihdyttämällä sitä. Kuitenkin olemme itse olleet sitä aiheuttamassa, joten en ymmärrä kuka muu meidät voisi tästä tilanteesta pelastaa. ACIA-hankkeen raportin mukaan il-

jatkuu sivulla 23 -->

LAADUN VARMISTUS USKONTOON

Juhani Sarsila

aate- ja oppihistorian dosentti
Tampere, Oulu
Filosofian sivutoiminen tuntiopettaja
Lapin yliopisto

Kuva: www.uta.fi

LAADUN VARMISTUS USKONTOON

Jeesuksen valtakunta ei ollut tästä maailmasta. Kehityskeskustelusta Pilatuksen kanssa tuli fiasko. Jeesus viis veisasi maaherra-esimiehensä projektista (toisin kuin yliopiston nöyrästi viisaat hallintoalamaiset nyt herrojensa palkka- ja laatujärjestelmäprojekteista). Puusepän poika tukehtui puuristille roomalaiseen tapaan. Spektaakkeli oli tuona virikeköyhänä aikana elämysherkkua katsojille ja Rooman sotilaille (humanisti Edwin Linkomies muuten näki juutalaiset syyllisiksi Jeesuksen pitkitettyyn teloitukseen). Filosofit Seneca piti ristille joutumista kauheimpana, mitä kenellekään voi sattua. Jokin outo motiivi sai Jeesuksen heittäytymään ”tämän maailman ruhtinaan” eli Paholaisen syliin. Se teki kipeää. Ja kipeää olisi tehnyt myös elävältä nylkeminen tai seivästys itämaiseen, mm. turkkilaisten aikanaan innokkaasti noudattamaan tapaan.

Jeesus teki laatutyötä vielä ristillä. Hän pelasti kirkon tradition mukaan toisen niistä ryöväreistä Helvetin lieskoilta. Kuvittelisin, että olisi vielä ”haasteellisempaa” joutua elävältä nylkemisen ja tai seivästämisen laatujärjestelmiin. Pystyisikö sellaisessa tilassa esittämään yhtään oopperarepliikkiä, saati käymään modernia, akateemista kehityskeskustelua tuiman esimiehen kanssa?

Pilatus oli dynaaminen hallintomies. Periaatteessa hän olisi tuotteistanut Jeesuksen kehittämää Rooman valtarakenteita. Juutalaisvastaiset Evankeliumit mainostavat Pilatusta traagisena sankarina. Jerusalemin *demos* (’kanssa’), sanoisinko *demoni*, sai demokraattisesti ja asiakaslähtöisesti tahtonsa läpi. Isä Jumala varmisti ainoan poikansa ”laadun” (vrt. saksan Qual, ’tuska’) laittamalla hänet Paholaisen testiin. Vapaalle jalalle pääsi kriminelli ja kaiketi sympaattinen (sic!) Barabbas. Uskonnollisten palvelujen kuluttaja-asiakkaat hurauttivat vääriin valintoihin. Sitä se demokratia teki silloin ja oli ennenkin tehnyt. Yli 400 vuotta aiemmin Sokrates oli noteerannut Ateenan demokratian struktuureihin kätkeytyvän ja vähän väliä aktualisoituvan väkivallan. Toisaalta demokratia mahdollisti Sokrateen pääsyn, ellei suorastaan pyrkyryyden filosofian marttyyriksi, kun hän sai painaa myrkkymaljan rumille huulilleen 399 eaa. Se oli helppo ja filosofian hengen mukainen lähtö tästä maailmasta.

Kristinusko selvitti kehityskriisinsä ja kelpasi Rooman vallan välineeksi v:sta 313 (tämä luku muistetaan Aku Ankan kaaran rekisterinumerona). Kristinusko on saanut aikaan enemmän pahaa kuin hyvää. Valtaistuimen ja alttarin liitot ovat tehneet hirveää tulosta. Kuka sanoo esim. sen, miksi kristityt kansat ovat riemurinnoin sotineet toisiaan vastaan ja miksi partikulaariset kristityt polkevat toisiaan ja abstraktia ihmisyyttä kaikin tavoin? Kristuksen usko on nyt kehittynyt selkeäksi menestysteologiaksi. Kirkon itsensä sisällä toteutunut maallistuminen on kirkastanut kuvaa: ja individualistinen kristinusko on sisäl-

tänyt oman tuhonsa siemenet opettaessaan kunkin olevan yksin jumalaansa (ja perkelettään) vastassa ja vielä elävän ja kuolevan yksin ja erikseen. Sitten kun kristinusko maallistui ja filosofoitui, se ilmeni nominalismina (keskiajan lopulta alkaen). Moni filosofi kannattaa nykyisin keskiajan nominalismin jatketta, uuspragmatismia: ei olisi Jumalaa, sen kummemmin kuin sielua ja kieltäkään – paitsi nominalistisessa mielessä. On vain loputon määrä partikulaarisia individejä.

Kaunis, rohkea ja rikas uskoo olevansa ennalta määrätty pelastukseen. Hän nauttii optioita ja aisti-iloja jo aktuaalisessa maailmassa. Hänellä on parempi syy uskoa Jumalan puoltavan hänen asiaansa kuin maan matosella. Tältä puuttuu niin kauneus, hyve kuin rahakin. Tosin matonen voi palavasti *isota* hyvitystä tai tasoitusta, miten vaan.

Meidän ei ole syytä sääliä Pilatusta; hän alusti ja avitti projektia; sen tarkoituksena oli nujertaa kristinusko. Rooma onnistui huijauksessaan... Myöskään Jeesus ei sääliä kaipaa. Hänellä oli *yliajallinen* projekti. Vaan ajallinen Jeesus tuhoutui sooloilevaan individualismiinsa. Ristillä hän menetti uskonsa *manaan* (se tarkoittaa magiassa aitoa ja väkevää, mutta niin oikukasta voimaa). ”Jumalani, Jumalani, miksi minut hylkäsit?” Duketolaiset harhaoppiset koettivat pelastaa Jeesuksen ihmisarvon. Oikea Jeesus ei olisi luhistunut ristille. Hän olisi loihtinut Getsemaneen ja viimeistään Golgatalle kaksoisolentonsa (”Varjo-Jeesuksen”). Tosi Jeesus on voinut olla maagikko Giordano Bruno ja Carlos Castanedan tyyliin tai (epätodennäköisemmin) taivaallinen henkiolento, samaa substanssia kuin ajateltu isänsä. Ja miten ihmeessä korkea Jumala kehtaa alentua itse tai nöyryyttää ihmistä, ”omaa kuvaansa”, ristillä? Duketolaiset opettivat Jumalan / Jeesuksen kärsivän vain näennäisesti (*Jesus impatibilis* – Jeesus, joka ei kärsi). ”Oikeaoppisten” mukaan Jeesus on nimenomaan kärsinyt Jumala (*Deus passus*). Vanhin Rooman kaupungista löytynyt krusifiksi esittää ristiinnaulittua *aasia*. Humanisti Cicero (103 – 43 eaa.) hyväksyi ristiinnaulitsemisen ja muut amfiteatraaliset elämysräkkäykset kurinpidollisista ja didaktisista syistä. Pitäisikö Cicero-fanien, sikäli kuin sellaisia on, pyytää hyvän sään aikana anteeksi moderneilta kristityiltä, sikäli kuin sellaisia enää edes on?

Oman etunsa vuoksi ajallisen Jeesuksen olisi pitänyt kuulla konsultteja eli ”vastata aikansa haasteisiin”. Jeesus kaatoi rahanvaihtajain pöydät tempelissä ja potki myyntikit ulos kadulle. Sen sijaan hänen olisi kuulunut lujittaa heprealaisen uskon ja roomalaisen rahan liittoa. Miksi Jeesuksen piti provosoida maanmiehiään ja Pilatusta ja pyrkiä spiikattavaksi Golgatalle? Häneltä puuttui mielistelyn hyve. Modernit individualistit sanovat, että elämä on arvo sinänsä (*an sich*); siitä täytyy pitää kiinni kynsin hampain. Itsensä uhraamista pidetään *hölmöilynä*. Itseuhri kuuluu primitiivisiin yhteisöihin tai omassa kehitykses-

sään primitiiviseen vaiheeseen jumiutuneelle ihmisrievulle.

”Kristinuskon” Jeesus- tai Kristus-keskeisyydestä on tullut (trendikkäästi sanoen) haaste kirkolle... Nyt kehitetään kilvan *asiakaslähtöisen kristinuskon* rakenteita. Ihmiset tahtovat maksaa yksilöllisesti räätälöidyistä ja kivoista laatupalveluista. Hautajaisista luovutaan pian. Ne ovat ikäviä ja itkuisia, ja rahaa palaa. Hautajaisista eroon pääsemiseksi tarvitaan lainsäädäntöä, tiukkaa valvontaa ja tarvittaessa maksimaalista kriminalisointia.

Itse kukin aktivoikoon hänessä itsessään uinuvaa Kristus-tietoisuutta. Jeesuksen ja Mestari Eckhartin filosofian mukaan jokainen on potentiaalinen Kristus. Tosi ihmisyy-

den toteutuminen edellyttää, että yksi toisensa jälkeen luopuu Jumalasta voidakseen elää jumalisesti. Kirkko(kin) kehittää rakenteitaan niin, että siitä itsestään tulee tarpeeton. Ensin tyhjenivät kirkot, sitten pankkisalit. Miten käy yliopistoille? Edessä siintää ajolähtö kokonaan virtuaalisiin oppimisympäristöihin. Niinpä nykyisen opetuksen kehittämisen tarkoitus on saada oppilaat oppimaan ilman opettajia siten, että opettajat pääsevät makamaan hautoihinsa (sanoi opetuksen kehittämisspäällikkö Tampereen yliopistossa). - Saa nähdä, kuinka kauan individualismi tästä vielä pahenee. Tekeekö kipeää? Jos Paholainen on olemassa, hänellä on täysi syy splitata kylkensä naurusta. Ehkä Paholaisuskon hiipuminen on itsensä Paholaisen keksimä ovela projekti. Jotakin uutta on joka tapauksessa tekeillä.

jatkoa sivulta 21 Pitääkö koirani...

mastonmuutosta voidaan lieventää ja hidastaa, jos yhteiskuntamme päättävät rajoittaa päästöjä merkittävästi. Tämä tarkoittaa juuri sitä, että me voimme vaikuttaa ilmastonmuutoksen nopeuteen ja voimakkuuteen omalla käyttäytymisellämme.

Ympäristön muuttumiseen liittyy olennaisesti sanapari *luonnon hyötykäyttö*. Sillä tarkoitetaan luonnonmateriaalien hyödyntämistä ja jalostamista tuotteiksi. Luonnollisesti meidän elämämme rakentuu ja on mahdollista vain luonnon hyödyntämisen avulla. Jokainen ymmärtää ympäristöön kohdistuvan pilaantumisen vaikutuksen laajuuden eron esimerkiksi sienestämisen ja öljyn poraamisen välillä. Jossain lienee syy sille, miksi emme tee asioille mitään ja jatkamme edelleen luonnon rajatonta hyödyntämistä.

Jo antiikin ajan ajattelijat alkoivat painottaa järjen merkitystä todellisuuden luonteen ymmärtämisessä. Järjen avulla oli saavutettavissa korkein hyvä ja paras elämä. Niinpä aistein havaittava todellisuus eli meidän normaali kokemuksemme ympäristöstä oli vähemmän arvokas asia. Aistimaailmaa voitiin silti käyttää välineenä korkeamman hyvän saavuttamiseen. joten luontoa voitiin siis käyttää hyödyksi. Kristillinen ajattelu toi oman osansa mukaan luonnon hyödyntämisen historiaan. Luomiskertomuksissa ihminen mainittiin luoduksi jumalan kuvaksi ja kaiken elollisen valtiaaksi. Tällöin ihminen olisi muun luomakunnan valtiias. Toisaalta taas todetaan, että ihminen on asetettu Eedenin puutarhaan viljelemään ja varjelemaan sitä. Raamatun mukaan ihminen olisi sekä luomakunnan valtiias että myös velvoitettu suojelemaan sitä.

Uskonto oli hallitsevana tieteessä 1700-luvun lopulle saakka ja sen vuoksi monet tiedemiehet selittivät tekemisiään uskonnollisilla perusteilla. Kristinuskoa alettiinkin käyttää luonnon välineellistämisen oikeutuksena. Tiede ja teknologia siis vain toteuttivat jumalan suurta kehitysohjelmaa. Ihminen nostettiin muuta luontoa ylempään asemaan sekä antiikin ajattelussa että kristillisessä perinteessä. Luontoa ei silti kummassakaan ajattelun historiassa asetettu pelkäksi hyödyntämisen kohteeksi, vaan ihminen on ollut osa suurta kokonaisuutta. Luonnon välineellistäminen nykyisessä mittakaavassa on alkanut uuden luonnontieteen mukana.

Suuri kumous luonnontieteissä tapahtui 1600-luvulla. Noihin aikoihin alettiin ymmärtää paremmin taivaankappaleiden liikkeitä, tutkittiin maan vetovoimaa ja havaittiin ihmisen verenkierron toiminta. Lisäksi otettiin käyttöön kaukoputki, mikroskooppi ja painokone, jonka avulla tieto alkoi levitä huimaa

vauhtia. Ajattelussa tapahtui valtava muutos. Uskonnollisuus alkoi väistyä tieteestä. Syntyi tieteellisen edistyksen käsitys, jonka mukaan tärkeintä oli tuottaa koko ajan uutta tietoa. Erityisen arvokkaaksi nousi sellainen tieto, joka hyödyttää ihmiskuntaa. *Tieto on valtaa*, on filosofi Francis Baconin (1561–1626) meidän päiviimme saakka säilynyt lausahdus, joka kuvaa hyvin uuden luonnontieteen nousua.

Ajattelutavan mullistus toi mukanaan välineellistämisen filosofian. Sen taustalla on ajatus olentojen jakamisesta järjellisiin ja järjettömiin. Maailmamme jaettiin kahtia. Järjellisillä eli siis ihmisillä oli olemassa vapaa tahto, joka järjettömiltä eli eläimiltä ja kasveilta puuttui. Ihmisillä on siis oma arvonsa ja oikeutensa olemassaoloon, mutta järjettömät luonnonoliot eivät ole arvokkaita itsessään eikä niillä ole oikeuksia. Eläimillä ja kasveilla voi kyllä olla välinearvoa. Ne voivat olla arvokkaita ruokana tai jokin metsäpalsta voidaan nähdä paperin valmistamiseen tarvittavana arvokkaana raaka-ainevarastona. Luonto nähdään jonkun hyvän saavuttamisen välineenä. Sitä pitää kaivaa tai siellä pitää järjestää matkailijoille viihdyttäviä hetkiä. Luonnosta täytyy saada mahdollisimman paljon rahaa irti, joten ympäristöongelmien keskeiseksi syyksi nousee luonnon rajaton hyötykäyttö.

Luonnon saastuttaminen liittyy normaalina pidettyyn joka-päiväiseen elämäämme. Se liittyy hyvinä pidettyihin asioihin, kuten kodin perustamiseen ja ylläpitämiseen. Se liittyy siivoukseen, ruokailuun, peseytymiseen, lukemiseen sekä työntekoon, opiskeluun, leikkimiseen ja harrastuksiin. Sen takia ympäristön likaantumisesta on niin vaikea puhua. Yksi hyvän elämän kriteeri tuntuukin nykyään olevan se, kuinka paljon pystymme ostamaan tavaroita ja palveluita. Se kertoo samalla kyvystä olla mukana lisäämässä tuotantoa ja kulutusta. Nämä ymmärretään hyväiksi ominaisuuksiksi ja siksi niiden arvosteleminen voi tuntua vääryydeltä. Jos haluamme puhua metsien suojelusta, niin vastapuoleksi nousevat metsurien työpaikat (tai nykyään pikemminkin monitoimikoneiden työpaikat). Mitään muuta arvoa metsillä ei nähdä, kuin niiden kasvaminen joidenkin ihmisten työpaikoiksi ja siten muuttuminen kulutuksen välineiksi.

Tulevaisuus näyttää synkältä, mutta onneksi meillä on silti mahdollisuus vaikuttaa kaikkeen tähän. Vaikka hiilidioksidipitoisuus tulee pysymään tavallista korkeammalla tasolla vielä vuosisatojen ajan, niin voimme osaltamme olla hidastamassa lämpenemisen nopeutta ja määrää. Ilmastonmuutosta voidaan lieventää, jos päästöjä rajoitetaan merkittävästi. Mielestäni tähän asiaan jokainen meistä voi olla vaikuttamassa. Aloittaa voi vaikka antamalla Mustille sitä samaa murkinaa, mitä itsekin syö.

REETORIN KUULUSTELU

TENTISSÄ JORMA LEINONEN

1) Jorma Leinonen, matematiikan, fysiikan ja kemian didaktiikan lehtori Lapin yliopistossa, kehu ammatinvalintaasi.

Jorma Leinonen: Työ ilman kellokorttia. Yltäkylläisen virikkeinen ympäristö. Opetus on haastavaa ja onnistuessaan palkitsevaa. Epäonnistuminen ja virheet ovat edistymisen lähtökohta.

2) Matematiikka, fysiikka ja kemia eivät kuulu peruskoulun ns. taide- ja taitoaineisiin. Millaisia nämä aineet olisivat, jos ne kuuluisivat tuohon ryhmään?

JL: Keskiajan yliopistoissa "ars ja techne" -perheeseen kuuluivat sopuisasti grammatiikan, retoriikan ja dialektiikan lisäksi musiikki, aritmetiikka, geometria ja tähtitiede. Uuden ajan alussa oppiaineiden luokitus muuttui ja asenteet luokitusten mukaisesti. Matemaattisten oppiaineiden vetovoima varmaan lisääntyisi, jos ne palautettaisiin takaisin luovien aineiden ryhmään. Oppiaineiden sisältöihin luokituksen muutoksella tuskin olisi vaikutusta. Muutos koskisi lähinnä oppimisympäristöjä kuten tavoitteita, oppimateriaaleja ja opetusmenetelmiä.

3) Valitse ja perustele: matematiikka, fysiikka vai kemia.

JL: Miten näistä kolmesta valitsisi parhaan? Newton oli fyysikko ja alkemisti, mutta samalla yksi kolmesta matematiikan jättiläisestä. Toiset kaksi olivat Arkhimedes syrakuusalainen ja Gauss. Lisäksi, miten tulisimme toimeen ilman kemian teollisuuden tuotteita kuten lääkkeitä, muoveja, polttoaineita ym.

4) Milloin kahdesta erillisestä yksiköstä syntyy pari?

JL: Fysiikassa ilmiö on nimeltään annihilaatio. Kun kaksi partikkelia osuu toisiinsa sopivissa olosuhteissa, niiden materia muuttuu energiaksi, joka lentää säteilynä taivaan tuuliin. Esimerkiksi elektronin ja positronin välillä tällainen tapahtuma on mahdollinen ja vapautuneen energian määrä on mittasuhteisiin nähden tavattoman suuri: 1,02 Mev. Parinmuodostus on annihilaation käänteisilmiö. Parinmuodostus tapahtuu erityisissä olosuhteissa atomiytimen sähkökentässä, jolloin materia lisääntyy elektroni-positroni -parin verran. Tässä siis energia muuttuu aineeksi.

5) On monta tapaa todistaa erilaisia matematiikan väitteitä. Kuitenkin jotkut ovat suosittumia kuin toiset. Puhutaan esimerkiksi Pythagoraan teoreeman kauneudesta. Avaa meille tätä kauneuskäsitystä.

JL: Pythagoraan lauseen kauneus on sen ehdottomassa totuudessa.

6) Matematiikan avulla luontoa tehdään usein säännölliseksi ja jotenkin hallittavaksi. Onko tämä oikein?

JL: Ihminen ei voi hallita luontoa. Luonnontieteet pystyvät vain kuvailemaan, selittämään ja jonkin verran ennustamaan luonnonilmiöitä. Tällä tavoin luonnontieteet tarjoavat meille erilaisia keinoja sopeutua luontoon.

7) Onko matematiikan/fysiikan/kemian pelko viisauden alku?

JL: Ei kannata pelätä. Ehdotan läheisten suhteiden sovimista ja ylläpitoa.

8) Mihin ihminen arjessaan tarvitsee taitoa derivoida y:n suhteen?

JL: Eipä tule mieleen arkielämän esimerkkiä.

9) Mille perustuu musiikin harmonia?

JL: Jo Pythagoras (n. 500 eaa.) huomasi, että soinnut koostuvat sävelistä, joiden taajuuksien suhde voidaan ilmoittaa kokonaislukujen suhteina. Esimerkiksi puhtaan kolmisoinnun sävelten taajuuksien suhde on 4:5:6.

11) Kvalitatiivinen vai kvantitatiivinen?

JL: Molempia tarvitaan.

12) Platonin Timaios-dialogi, kuvaus maailman synnyn numerologisesta geometriasta, lienee luonnontieteilijän pyhä kirja?

JL: Timaios-dialogi kuuluu jo fysiikan ja tähtitieteen perusopintoihin.

13) Maailmalla kokoaa täysiä katsomoja näyttelijä Steve Martin kirjoittama näytelmä Villin kanin kapakka, joka vastikään sai ensi-iltansa Suomessakin, Helsingissä. Näytelmässä kapakan nuoret kantakundit Pablo Picasso ja Albert Einstein kiistelevät fysiikan taiteesta ja taiteen fysiikasta, hieman seksistäkin. Saat lisätä yhden repliikin tähän näytelmään, ole hyvä.

JL: Einstein Picassolle: Kun katson taulujasi, minulle tulee levoton olo.

Kuva: Lapin yliopisto